

DERTIENDE BOEK

VAN DE

GELDERSCHEN
GESCHIEDENISSEN,

Vervaetende de daeden

VAN

KAREL den vijfden KEYSER, tienden
Hertogh van GELDER, en tweeden
van dien naem.

I N H O U D.

1. **D**E Keyser verbind sich met de Rijk Vorsten tegen Koningh François, ver-
deenticht sich met Denemarken, ende laekt de Fransse. 2. Bevesticht de
handelingh van Venloe, ende belooft Gelderland noyt te verwreemden. 3. 4.
Verdragh tusschen de landen van Cleve en Gelder, ende over andere verschillen
tusschen den Keyser en Vorst Willem. 5. Des Keyfers nederlaegh. De Turken
verlaeten Savoye. Toe-rustinghen van den Keyser en Engelschen Koningh. 6. De
Keyser wint Lutzenburgh, Kamerick, en Ligny. 7. Beleggh en over-gaens
van S. Desir, alwaer René Prins van Oranje om koemt. Sijn graf-schrift. 8.
Vredes-verdragh tusschen den Keyser en François. 9. Die sijn zoon Karel ver-
liest. De Keyser in Gelderland op nieuws ingehuld. 10. Stelt binnen Arnheim
eene Cancellie. 11. Verbintenis tusschen de Nederlanden en 't Rijk. De tooren
en kerk van Doesburgh af-gebrand. 12. De Vorsten van Saxen en Hessen ge-
vanghen. Maxmiliaen van Bueren sterft. 13. 14. De Keyser ontbied sijn
zoon Philips, die in de Nederlanden hoffelijken vword onthaeld, beschonken,
ende over al bezwooren. 15. De Keyser lief-kooft en roemt die van Nymegen
en de Gelderse, ende vereert het Ampt van Lingen aen de Gravine van Bueren.
16. Philips in een steek-spel gequetst. Bloedighe Plackaeten tegen de Lutheraenen
en Calvinisten. 17. Philips weder in Spanien. De Keyser met Koningh Henrick
van Frankrijk ende Maurits van Saxen in oorlogh. Sijne Zuster schrijft aen die
van Zutveen. 18. Maurits overvalt veele plaetsen, ende brengh den Keyser
op de vlught, die den Hertogh van Saxen los laet ende verdraeght. 19. Koningh
Henrick vermeestert Toul, Méts, en Verdun. Rossen over-rompelt eenighe
Steden,

R 3

in Beyerens,
n Wurtten-

Swartzen-

ertogh van

en, Her-

gh van Or-

arre.

ps Opper-

schop van

eims.

je is vryster

storven.

getrouwd

t Philips de

leden Gra-

van Wal-

ck.

tief 1525

in Spanien.

h, Amelia

s- is vry-

de ster o-

ter verlec-

den.

gepaerd

Karel van

rijk, Mark-

e van Bur-

w.

1, Iacobe

n Lotrin-

ft in den

oode-

moeg-

aepen

-land

Brant-

ouden

NDE

Steden, ende stelt Parijs in roeren. De Yffel weder geleyd langs de vesten van Doesburgh. 20. De Keyser treckt met groot verlies van Metz, verovert ende slecht Teroane. 21. Ook Hesdin; wvord by Dorlens geslaeghen. De Franse wvinnen etlyke Vestinghen. Prins Philips trouwt met Marie Koningin van Engeland. 22. Van alles. 23. Over-Yffel stelt sich tegen het Keyserlyk Plackaet van de Dalers. De Iesuyten wvt Nymegen verbannen. 24. De Keyser vordert van de Gelderse eene schattingh. Schillinghe tusschen de Hollanders en Over-Yffelse wveghen de visserye. 25. 26. Onrust en sterft in 's Keyfers legher. Dood, aert ende lof van Rossen; in wviens stede koemt Willem Prins van Oranje. 27. 28. De Keyser draeght Nederland en alle sijne Rijken over op sijn zoon, dan de Keyfers kroon aen sijn broeder Ferdinand, ende verhuyst naer Spanien. 29. 30. Inhuldinghe van Arenbergh in Over-Yffel. De Gelderse Cancelly-wvetten verzoet. De Grave van Moers voordert sijn tol ende op-komsten in Gelderland. 31. Verzoek des Koninx, ende des landschaps antwoord. 32. De Franse verliefen S. Quintin ende een grooten slag. Vonnissen tot voordeel der Heeren van Bronkhorst ende van den Grave van Egmond. De Vorsten van Hessen en Nassouw bevreedighd. 33. De Franse ontweldighen den Engelsfen Calis en Guynes. 34. Worden by Grevelingen dapper af-gerosl. Versprek van vrede. Knevelaers in Gelderland. 35. Des Keyfers dood en deughden. 36. De Lijf-landers zoeken in Gelderland en elders by-stand. Grootte sterft onder de Konin-ghen en Vorsten. 37. Hoofd-stucken op den Anzee-dagh tot Lubbeck af te handelen.

K A R E L

K A R E L den vijfden KEYSER, tienden
Hertogh van GELDER, en tweeden
van dien naem.

1544. I. IN den voorften maend des iaers 1544. heeft zich de Keyfer te *Spier* gevonden, ende aldaer de Keur-Voriten met schier alle de Grooten van Duytland, daer onder ook *Willem* Hertogh van Cleve en Gulich, by den anderen. Op desen dagh beloofden de Standen tegen den Frans-man 4000. ruyteren ende 24000. voet-knechten voor ses maenden op hun buydel te onderhouden; hoewel sy veel liever tot een Turxen stuyr zouden verstaen hebben. Daer behalven had hy wt Italien, Spanien ende Nederland noch andere volken in synen dienst, ende over een gedeelt der zelve tot Veldheeren gekeurt syne voorgaende vyanden *Marten van Rossem* een gebooren Gelders-man, vermaerd in de verleedene oorloghen van 't vaderland tegens den Keyfer, neffens *Willem van Furstenbergh*, die menighe iaeren Franse leeninghe had genooten. Hier by quam ook de Koningh van Engeland met eene byzondere heyr-kragt, te meer, nademaal hy nu na 't af-sterven van *Jacob* den vijfden, een oud bond-geoot en onder-steuner van Vrankrijk, geene schroom en had voor der Schotten in-val, welker hoofd *Marie* noch in de wiegh lagh, noch haer

momber geen genoeghaem ontzagh en hadde om de in-zaeten tegens de Engelle op te hissen, ofte yet groots te beginnen. In die daghen verdroegh ook de Keyfer met den Deenssen Koningh *Christiaan* den drieden, tot ongelooflijke vreughd en gerief van de Nederlanders, die door de Belt en Sond met hunne vlooten de korenschueren van Holland, te weeten Polen en Pruyssen, daghelijx bezochten en daghelijx van nooden hadden. Alzoo de Koningh (hoewel onlanx te vooren neffens den Vorst van Gelder en Gulich met den Franssen in verbond getreden) door het af-zenden van gezanten t'eenemael dienstigh vond sich met den Keyfer te vergelijken; vooral wanneer hy in bedenken nam, dat de Keyfer, na 't onder-brenghen van Hertogh *Willem*, nu in Gelderland den baes speelde, ende Koningh *François* een oneerlijk besteck had gemaekt met den vyand van de Christenen en van 't Christelijc geloof. Men schreef mede, op het aendrijven des Keyfers aen de Switzers, hoe de Keyfer den Turxen oorlogh, voor twee iaeren al bestooten, had moeten aen eene zijd zetten, alleen verlet zijnde door de moedwillighe wapenen des Koninx van Vrankrijk, door wiens op-stooken ende beleyd de Turk onlanx, de Genuoisse strand voor by zeylende, sich in 't gebied van den Vorst van Savoyen had ingestort, de Stad *Nicy* vermeestert ende wt-gerooft, die ook noch in de Franse havens berberghde, loevende op het Slot van *Nicy*, ende op des Keyfers ende 's Rijx landen. Waer over het den Standen groot wonder gaf, dat sy, die zoo wel als de andere Duytse den Turk te schroomen hadden, den Koningh in desen ongoddelijken kuygh de hand stuyden, ende volk toefschickten; biddende, dat zulx doch niet meer en moght gebeuren, ende de knechten weder naer huys ontboden worden. De Switzers gaven den Standen zoo een bericht, dat sy voor alle dinghen vrede zochten, ende de Koningh om daer toe te raken bereeds eene bezendingh gedaen hadde, welke met groote weder-waerdigheyd en trotz van den Keyfer was verworpen. Voorts waren sy in eroeringh gekoemen, dat 'er geen Turk volk in 't Franse legher en was te vinden. Sy en wisten geen beter raed, dan dat men den Franssen en hunne gezanten vrede ende gehoor verleende: waer toe sy mede na hun beste vermoeghen wilden helpen werken.

2. Op desen Rijx-dagh is de handelingh in 't verganghen iaer voor Venloe in-gegaen, belanghende het Vorstendom van Gelder, by den Keyfer vernieuwd, ende met sijn groot zeghel gesterkt, met in-sluytingh van alle de hoofdstucken, welke van hem inde de Vry-heeren, Ridderschap, ende zoo groote als kleyne Steden malkanderen waren gezworeen. Hy deed mede beloften, dat sijne andere aenbuurende landschappen, als *Brabant*, *Holland*, *Vriesland*, neffens de Steden van 't Sticht van *Utrecht*, ook *Deventer*, *Kampen*, *Zwol* en die van *Groeningen* 't zelve besteck zouden onderteykenen en na-koemen. Daer nevens verklaerde hy met duydelyke woorden, noyt sijne meeningh geweesd te zyn ofte te zullen worden, dat gemelde landen van Gelder en Zutveen t'eenen tijden zouden over-gedraeghen, ofte van sijnen na-zaeten

1544.

vervreemd en af-gescheiden worden, het ware dan by wiefte willen, schenkinghen, op-draghten, verkoopinghen, pille-giften, ofte op eenighe andere wijze: maer altoos te willen, dat die geheel ende onverdeylt by sijne erven zouden blijven; onder zulk bedingh, dat de alinghe landschap ende onderzaeten, wederom by brieven zouden zoeckeringsh doen, van den Keyser en sijne nakoemelingen in der eeuwigheyd te willen aenhanghen, ende niemant anders, in 't geheel ofte teth deel. Marie des Keyfers zuster ende Stad-houderesse der Nederlanden, daer behalven gewaer werdende, hoe eenighe, na dat Gelderland Keyfers was geworden, daer over wt waren, ten eynde de onderdaenen onder het dexel van zoeckere geeftlijke brieven, door lift van de nabuyrige Bisschoppen, aen een wtheems Hof moghten in recht betrocken worden, tegens der gedachter landen gebruyk en vrydommen: liet hier over aen den Onder-Stad-houder *Philips van Lalain* Grave van Hooghstraeten, neffens aen den Cancellaren Keyserlijke Raeden ernstelijke bevelen doen, zulk geenfins te dulden, ende alle Geldersse van zoodanighe Bisschoplijke bezwaernissen en nieuwigheden, gelijk voor heen, vry te houden ende te spreken. In noch een ander hand-veft gebood sy, dat men geene ladinghen ofte aanspracken van buyten 'slands tegen de in-zaeten van Gelderen zoude gebruyken. De Keyser liet doen mede eene keur maeken om in Gelderland onderhouden te worden, willende, dat de nichten, neeven en zusterlinghen de goederen van hare groot-vaderen en groote moederen, in stede van hare ouders, zouden be-erven, ende de zelve, zoo met haere oomen van vaders en moederen zijd als hare moeyen, gelijkelijken deylen ende aetivaerden; niet anders dan of beyde haere ouders te weeten vader ende moeder noch in 't leeven waren. Dit aldus op den 17. vanden Bloeymaend te *Brussel* vast gesteld, ende door den hooghen Raed met des Keyfers kleyn zeghel bekraghtighd, om veele geschillen en twijffelinghen af te snijden. Laeter in den iaere 1560. is 'er wijders by die van *Nymeghen*, *Zutveen* ende *Arnhem* beraemd, dat ook de neeven de plaets van hare oomen en moeyen van beyde zijden zouden vullen, ende zulk mede verstaen worden van halve broeders en hunne kinderen.

3. Ende nademael in 't verdragh van Venloe mede was bescheyden, dat de Keyser en Vorst *Willem* zouden onder een doen beraemen ten † eeuwig verbond; 't welk van wegghen den Keyser de Staeten van Brabant en Gelder, voorts de Graefschappen van Holland en Zutveen met de Steden van *Utrecht*, *Deventer*, *Zwol*, *Kampen* en *Groeningen*; ende van wegghen Hertogh *Willem* de Stenden van *Gulich*, *Cleve*, den Bergh ende der Mark aen d'andere zijd binnen vier maenden zouden van waerden houden ende met haere zeghelingh sterken: zijn hier toe wt den naem van Burgondien gemaghtighd *Lodewijk van Vlaenderen* Heer van *Praet*, Ridder van 't *Vlies*; *Nicolaes Perrenot* Heer van *Granville*, Overste Raed en zegel-waerder des Keyfers; *Lodewijk van Scherre* en *Vigle van Zwichem*, d'een hoofd en d'ander een lid-maet van den heymelijken Raed; ende, wt den naem van *Willem*, *Ian Gogreve* Cancellar; *Klaes van Harve*, Drost tot

† Gebeeten gemeynlijken de Concordaeten, in de laeyfste taal ontworpen, ende by onsen Schryver over-geslaeghen.

Gelckirchen; *Iurisen van Bonen* Drost in de *Wetter*; *Henrick Bairs*, gezeghd *Oly-slaegher* met *Ian Faltemeyer* beyde Wet-geleerden, ende *Ian van Essen* Rentmeester; die op den tweeden van den Louw-maend dese hoofd-stucken, op het behaeghen van hunne meesters, binnen *Brussel* hebben ontworpen: Dat 'er voorten, ongekrenkt den Venloeffen handel, tusschen beyde zijdsse erf-landen en onderzaeten zoude zijn eene altoos duyrrende verbinteniss en oprechte vriendschap; zulk dat d'een d'ander alle eer en hulp zoude bewijsen ende des anders hinder en leed na vermoeghen af-weeren. Dat beyde Heeren met hun erven malkanderen by geene gelegenheyd en wt geene oorzaak vede ofte vyandschap zouden aendoen noch laeten aendoen, in 't heymelijc ofte openbaer, zelve ofte door andere; dan veel eer alle after-deeliche aenflaghen en wervinghen voortter goeder trouwen ontdekken en helpen verbreeken: noch des anders vyan den eenighe hand-sterkingh ofte gunst doen, door aenraeden, by-zettinghe van wapenen, lijfsnood-durft, door-rocht, dienst van onderzaeten ofte andersins. Dat de bond-genooten, zonder ander geleyde ofte oorlof; over en weder veyligh zouden verkeeren en handel drijven op woonlijke tollens; ende tot dien eynde de wegen allenthalven werden gevrijd; ende de straetschenders ook, zoo 't noodigh ware, tot in des anders gebied na-gezeghd en aengegreepen; mits dat men ze dan moest leveren in 't geweld van den Richter van de plaetz, om zonder genade, wt-stel ofte quijt-scheldingh, anders dan met beyder Heeren toe-stemmen, gerecht te worden; t'zaemen met den geenen die ze had den gehuys-veft ofte gebergh. Dat ook alle euvel-daeders, de straffe des bloeds ofte des doods verdient hebbende, geen vrydom ofte toe-vlught in des anders gehuchten en zouden vinden; dan op het begereen van dees ofte geen Vorst tot behoorlijke straffe werden overgezonden. Zoo 'er oyt tusschen beyde Vorsten ofte hunne erven, ofte tusschen de Vorsten en des anders onderdaenen, twist ofte onverstand moght rijfen, die zoude zonder wijder beroep ofte weder-zegghen verreffend en geslecht worden door vijf zegghs-mannen, voor dientijd van hunner Heeren eed te ontslaen, ende aen wederzijden te kieszen na den inhoud van de voorwaerden op dit stuck beraemd. Dat d'een met des anders inzaet yet hebbende wt-staen, de aenleggheer het gericht van den verweerder zoude hebben te volghen, ofte daer het twiiftighe goed was geleeghen. Ende indien 'er alsdan, het ware in val van recht, weygheringh, langhe draelinghen ofte niet, noch eenighe haperingh overigh bleef, die zoude staen tot de eyndelijke wtspraak van de vijf scheyds-luyden; zonder dat d'een bond-genoot d'ander vermoght te bezetten ofte te bekommeren; eens yeders schuld en eyghen misdaed hier in wt-bescheyden; ende in alles onverkort het recht der leen-banken.

4. By zoo verre oyt in der bond-vrienden erf-landen eenighe vyandlijke in-breuken en over-greepen wierden gedaen; alsdan zoude de ander, op het verzoeken redelijke onkosten van den nood-lijdenden, op staende voet zoo veel volx op de been brenghen als hy immers konde; ende of de helper in zulk een geval over-last ofte hinder quame te lijden, zoo zoude d'ander bondgenoot vrede noch verdragh maeken, dan met volkoemen

1544. „volkoemen believen en vernoegingh vanden be-
 „leedighden: gelijk sy ook niet en vermoghten
 „met yemand eenigh verbond ofie over-komst te
 „fluyten tot malkanders after-deel. De Keyfer
 „zoude het Vorstendom van Gelder noyt aen
 „anderen over-zetten, ten ware al voorens de
 „nieuwe Heer, eer in sijn werkelijk bezit te tce-
 „den, als mede de Banner-heeren, Ridderen en
 „Steden des lands dese over-draght met hun ze-
 „ghel en eed hadden gestand gedaen. Dat eyn-
 „delyken alle t'zaemen-rottinghen en tochten
 „van heer-loofse krijghs-luyden gemeynet-hand
 „by kloeken-slagh zouden werden vervolghd en
 „geweerd. Dit verbond, als streckende meest tot
 „beschermingh, zoude het recht van 't Roomsse
 „Rijk in geenen deel krenken. Dit gedaen zyn-
 „de, hebben daer na de Staeten van Gelderland
 „dese hoofd-stucken door het aenhanghen van
 „hunne zegelstenvollen bevesticht; als te weeten
 „Iooft Grave van Bronckhorst Heer tot Borkuloe,
 „ende *Oswald* Grave van den Bergh Heer tot
 „Byland, van weghen de Banner-heeren: ende,
 „wt den naam van de Ridderfchap, *Willem van*
 „*Genz* tot Loenen, *Iooft van Bommel*, *Diderick*
 „*van der Lip* Heer tot Gribbensfurt, *Alard van*
 „*Ghoer* tot Kaldenbroek, *Christoffel van Munster*,
 „*Willem van Baer*, *Henrick van Middachten* ende
 „*Segher van Arnhem*: neffens den Raed van de vier
 „Hoofd-steden. In't bysonder † verdroeghen
 „doen ook beyde Vorsten: Dat Keyfer *Karel*
 „op het Vorstendom van Gulich geen recht meer
 „zoude voor-wenden, ende zoo wel Hinsbergh
 „als *Sittard* weder af-treeden. De verstrekte
 „26036. goud-guldens zoude de Keyfer weder-
 „langhen, maer niet de 42000. guldens certijds
 „tot behoef van *Maxmiliaen* in den oorlogh ver-
 „schooten. Het Slot van *Ravesteyn* zoude geslecht
 „worden, ende de Keyfer den eygendom en we-
 „der-inlossingh van *Wassenbergh* laeten vallen.
 „*Udem*, *Herpen*, *Ravesteyn* en *Wijnendael* zoude
 „*Willem* van den Hertogh van Brabant te leen
 „ontfanghen; als mede de helft van de Heerlijk-
 „heeden *Millen*, *Gangelt* en *Vucht*, blijvende de
 „overighe helft vry van den leen-band. De Keyfer
 „zoude sijn op-sprack op *Bruggen*, *Dulken* en *Ran-*
 „*derode*, ende het recht van vooghdij ofie bescaut-
 „tingh over de Stad *Aken* quijt-schelden, doch
 „*Hertogenrade* wederom moeghen vry koopen.
 „De ontruymingh van *Wachtendonck*, *Schwoelenborgh*
 „ende van 't kerpsel ‡ *Angerloe* by *Doesburgh*,
 „de oprichtinghe van den tol te *Gennep*, ende het
 „geschil over den Rhijnssen weerd, wierden
 „gespaerd tot eene naerdere by-een-komst; als
 „mede de zaek van *Born*, *Sittard*, *Susteren* en
 „*Montioye*. Daer en boven heeft de * Prins van
 „Oranje *René* eerst binnen *Nymegen* ende vervol-
 „ghens door 't gantse land doen af-kondighen,
 „dat sich niemant zoude onderwinden met eeni-
 „ghe op-roerighe (zoo hy ze noemt) verdoemde
 „nieuwe leer en ketterij te bezoedelen, ofie sich
 „ook met de leeraers en wt-stroyers van de zelve
 „te vermenghen; dan vast blijven by 't geloove
 „'t welk veele honderd iaeren herwaerts in de
 „kerken was geleerd; alles op hooghe straffen
 „den over-treederen opte legghen. Zoo was de
 „Keyfer aen alle kanten vast doende, om het
 „ontsloopte ende door geduyrige baeren van

† *Tesmach*. in *Gulielmo*.‡ *Malé Angerogam* vocat *Tesmach*.* *Ex charis* *Doesburg*.

oorlogh en veranderingh gewentelde Gelder-
 land met nieuwe keuten en verbintenissen in
 vaste rust te stellen en te verquicken: aengefen
 nu alle de Nederlanden onder eenen Erf-
 stonden, zijnde ook te gelijk Keyfer in 't Rijk;
 ende rechtevoort met de naest-aengrensende ge-
 westen van Cleve en Gulich door een nauwen
 strick van vriendschap waren vereenighd. De
 Cleeffse hebben korts daer na voor de Keyfer-
 lijke Raeden tot *Arnhem* weder op-gehaelt hun-
 ne oude vorderingh weghen het kerpsel en broek
 van *Angerloe*; waer over zedert de tijden van
 Hertogh *Arnald* zoo menighmaelen was ge-
 kraeckeld en gehandeld. Dan by die van *Does-*
 „*burgh* is hier teghen in den Lente-maend een
 schriftelijk bericht over-gelanghd, ende in de
 zaek zoo veel gewerkt, dat die in vriendschap zy
 gesleeten, ende *Angerloe* onder het Ampt van
Doesburgh verbleeven.

5. Daer na is 'er tusschen de Keyferse en
 Fransse by *Carignan* in Piedmond een vreeselijk
 hoofd-treffen gehouden, alwaer by de 12000.
 mannen meest Duytse aen des Keyfers zijd zijn
 gestruyeld, daer en boven meer dan 2000. ge-
 vanghen, ende over de 600. Spaeniaerden; met
 after-laeringh van 14. stukken geschuts ende 30.
 veld-teykens. De plunderagie was groot en
 onwaerdeerlijk. De Fransse hadden in hun linker
 vleughel mede geen kleynen af-breuk geleden.
 De Savoyard hier over met vrees en after-den-
 ken in-genoomen, braght wederom op den Rijx-
 dagh te *Spier* heftighe klaghten in tegens den
 Frans-man, ende sineekte te gelijk om hulp, voor
 al dewijl men bangh was, dat de Turke *Barbarossa*
 met syne vloot zoude om-keeren tot het belegh
 van 't Slot van *Nicy*. Dandees is, oft door aen-
 raeden van Koningh *François* ofie om andere in-
 sichten, korts daer aen weder vertrocken, niet
 zonder quellagie van de plaetsen en in-zaeten
 onder het Rijk ofie den Keyfer behoorende.
 Men zeght, dat hy twee ofie drie scheepen vol
 gevangens, meest wt-geleefene ionghmans en
 maeghden, by hem hadde, welke den Keyfer
Soliman tot een geschenk waren toe-gedacht,
 doch van den Onder-Koningh van Sicilien hem
 ontiaeghd, ende weder naer huys gezonden.
 Aen d andere zijd had de Keyfer alles tot sijn
 Franssen tocht gereed gemackt. Over de Duytse
 schaeren stonden verscheide Veld-heeren; *Mau-*
 „*rus van Saxon* ende *Albert van Brandenburg* over
 de ruytery: over het voet-volk *Willem van Fir-*
 „*stenburgh* ende *Koemaed van Hessen*: dees in de
 Italiaenise, ende geen in de Fransse oorloghen te
 vooren gebruykt. Onder dese vier Duytse
 benden waren mede gerekend de Neder-
 landers, waer over *Roffem* voor een deel te gebieden
 had: andere stellen ze byzonder, ende tot haer
 Overste *Maxmiliaen Grave van Buyren*, een mild
 en groot-moedigh Heer. Behalven nu de Spaen-
 iards en Italiaenen. De Koningh van Engeland
 had mede, na sijn † voorigh verspreck, etlijke
 troppen op den Franssen bodem over-gescheept,
 ende den Hertogh van *Nordfolk* met een hoop
 volx geschickt na 't Nederlandtse legher, 't welk
Monstreil in Picardien hield beslooten: met de
 overighe maght gingh hy zelve de Stad van
Bologne te water ende te land belegheren. Hoe-
 wel de Paus *Clemens* de zevende in dese bond-
 genoodfchap van den Keyfer met Koningh

† *Siet op het eynd van 't 12. Boek.*

1544.

Henrick geen grooten smaak en had; als de welk over ketterye verdoemd en van de Roomse kerk was af-geweeken, ende den iaerlijken Peters penningh syne Heyligheyd had wt den neus gestreeken. Boven dital had de Keyser op desen tijd meerder ruymte van geschut by de hand, als oyt voor desen.

6. De Keyser dan van *Spier* op-treckende, ende voor heen gebooden hebbende dat men, om Gods zeghen wt te locken, door het Geldersche Vorstendom drie weeken langh in de kerken alle weeken eens omdraght zoude doen, nam een opzet vande Stad van *Lutzenburgh* voor eerst weder te bemaghtigen: welke hem by den Hertogh van *Orleans* ontnoomen; daer na sterk gemackt, ende van behoeftheden redelyken wel was voorzien. Dan de bezettingh daer binnen wierd geoordeeld nauwlijx bestandigh te zijn om een langh-wijligh beleght wt te harden, ofte zoo een rommel van een Stad te bewaeren. De zaak is ookeffen zoo wt-gevallen. Want de Keyser ofte sijn Veld-heer den vyand door sijn spoed verkloekende, de Stad na anderhalven maend belegeringhs sich gehoorzaam heeft gemackt, ende over de 70. zoo groote als kleyne kopere stucken daer binnen gevonden. Daer na is de Keyser, die te *Mets* een luttel had stiel geleeghen, door het Ardennise bos en over de Maes recht toe naer *Kamerick* getooghen, maekende door het planten van stucken en op-werpen van werken gelaet van eene ernstighe belegeringh. Die van binnen hier door vertzaeghd gaven sich na vier daghen in sijn geweld. Over het onverwacht verlies van deze twee Steden waren de Fransse niet weynigh beteuterd; zonderlingh nademaal de Keyser met zoo eene vervaerlyke maght op hun bodem om-zwierde, eer de Switzers, daer sy zoo veel werx van maeken, de vaendels oprichtende sich noch eens tot de reys gestelt hadden; ofte wt zorgeloosheyd des Koninx, ofte om de taepe betaelingh van syne rent-meesters. *Gonzaga* ruckte daer na met sijn leggher voor *Ligny*, ende, om den vyand geen aessem te geeven, beschoot de muynren gestaedlyken aen vier hoeken, zoo dat de Stad hier ende daer open ende als met de billen blootlagh. Ende alhoewel de Graven van *Brienne* en *Rossigny* alle bedenkyke weer deden; zochten sy nochtans in't laetste, om de wterste plaeghen te ontgaen, middelen van verdragh, dan en konden niet anders bedinghen, dan dat sy alle, van't bloote leeven verzeekerd, het overigh zouden stellen aen 't believen van *Gonzaga*; die in de Stad koemende, de gemelde Graven met den Heer van *Eshenay* door het recht van oorlogh gevanghen stelde, ende, om hen zwaerdere los-penninghen af te snuyten, hier ende daer in't byzonder op de Keyserlyke Sloten liet hechten. De Keyser heel op sijn schick zijnde dat hy de Fransse noch niet op haer sprongh en vond, liet het leggher op de nabuyrige Stad, in rijkdom en vastigheyd wt-muytende, aentrecken, met naemen *S. Desir*, geleege in Champagne op den stroom de * *Marne*. Koningh *François* alsdoen ontwaekende ende sich van drie verscheide vyanden, den Keyser, het Rijk ende den Engels-man op verscheide plaetsen zoo hard siende aengegreepen; deed allenthalven volk op-lichten, om wijder in-breuk van de Keyserlyke te beletten, verzaemelende syne maght van oorlogh omtrent *Iallon*. Aengefien de Switzers bereeds onder weghen waren, nef-

* *Marne*.

fens 6000. Grifons ende 6000. Duytse te voer, over alle welke *Nevers* het gebied was hebbende. *Enguien* schickte mede wt Piedmont 12000. Fransse en Italiaenen, zoo dat des Koninx maght in alles 40000. voet-knechten ende 6000. ruyteren konde wt-maeken.

7. Van des Koninx weghen had binnen de Stad het bestuer, de voorighe voor-vechter van *Landrechy*, de Heer van *Landes*, met den Heer van *Sancerre*. De Spaeniards deden zulk een geweld, dat de muynren elders door het schieten in duyghen vielen, ende twee steene toorens neder-stortende de grasten alzo toe-vulden, dat sy sich vermaetende Stad te beklimmen, eer de Fransse daer tegens een binnen-dam konden vaerdigh hebben. Dan de Overste toonden sich zwaer-hoofdigh, bemerkende dat de Stad met een kleynen heuvel steyl op-gingh: welke alzo quaelijken voor hen was te beklauteren, konden zy ook niet dan met groot ongemack en gevart den vyand een slag aenbrengken. Alshier over de Keyserlyke aen den voet van de graft een steeuwighen en vier-kantighen dijk op-wierpen, op de wijze van een tooren ofte katte, is 'er van de belegerde daer tegens een gelijk rondeel op-geworpen; waer wt die van buyten merkelyke schade gevoelden. Onder dit is het gebeurd op den 14. van den Hoy-maend, dat *René* Prins van Oranje en Stad-houder van Gelderland, by geval is koemen te struykelen: een man om zyne trouwigheyd en ongemyne gaeven by den Keyser en al de wereld zeer lief-taeligh. Want wanneer hy op de kant van de graft *Gonzaga* was gaen bezoeken, ende *Gonzaga* hem eens halven syne plaets vergoest; is 'er onlanx daer na een koghel wt de stucken met zulken kragt tegen den dijk aen gevlooghen, dat de verspreyde kluyten den Prins op sijn schouder een doodlijke wonde aenbraghten. De Keyser heeft hem de eer gedaen van sijn minnelijk bezoek, ende hem in den laetsten nood omhelzende, ook in 't gesicht van zoo veele omstanders ongeveynsde rouw-traenen sich laeten ontvallen. Voor sijn sterf-uyr (alzo hy twee daghen krank lagh) stelde hy, met des Keyfers goed-duncken, tot een erfgenaem van alle syne na-laetenschap, vermits hy geene leevende geboorte after en liet ende op dat het goed aen den zelven stam moght blijven, sijn broeders zoon *Willem van Nassouw*; naderhand Stad-houder van Holland, ende grond-leggher van de Nederlandse vryheyd, die doen eerst naer sijn dertiende iaer toe-gingh. Daer na liepen de Spaeniards storm, die van 800. ruyters hervat wierd, ende ten laetsten ook van de Duytse. Maer siende, dat zulx weynigh ofte niet tot de zaak en hielp, beval de Keyser op te houden; missende in dese aanvallen over de 700. kloeke gasten; daer de Fransse niet over de 200. voet-knechten ende 40. ruyters hadden verlooren, behalven den Stad-waerder den Heer van *Landes*. Daer na nam de Keyser een besluyt, van de belegerde door hongers-nood ende met de langhe roede tot het over-geeven te noodzaeken; tot dat *Sancerre* al het ongemack en de nacht-brakery moede zijnde, de Vefstingh op zekere voor-waerden heeft in-geruymt. Het lichaem van Prins *René* (die van den Keyser gesteld was tot opper-bewind-hebber niet alleen van Holland, Zeeland en Vriesland, maer ook van Gelderland) wierd naer *Breda* gevoerd ende aldaer met by-

kants

ffe te voer,
is hebben-
out 12000.
ninx magt
6000. ruy-

binnen de
vechter van
t den Heer
n zulk een
het schieten
roorens ne-
ruiden, dat
nen, eer de
am konden
oonden sich
de Stad met
welke alzoo
en, konden
k en gevaer
Alshier over
e graft een
op-wierpen,
e, is 'er van
rondeel op-
en merkelij-
het gebeurde
t René Prins
derland, by
en man om
gaeven by
lief-raeligh.
le graft Gon-
zazaga hem
is 'er onlanx
met zulken
ien, dat de
sijn schouder

De Keyfer
ninnelijk be-
ood om-hel-
ele om-stan-
h laeten ont-
hy twee da-
des Keyfers
van alle syne
leevende ge-
goed aen den
roeders zoon
Stad-houder
van de Neder-
sijn dertiende
le Spaeniards
twierd, ende
Maer fiende,
zaek en hielp,
ffende in dese
ften; daer de
nechten ende
behalven den
les. Daer na
de belegerde
langhe roede
ken; tot dat
acht-brackery
zeekere voort-
t lichaem van
estfeld was tot
n Holland,
n Gelderland)
daer met by-
kants

1544. kants dit op-schrift begraeven: René van Nassou, Grave van Viemie, verciert met alle Vorstelyke deughden, heeft, na 't onvruchtbaer af-sterven van Philibert van Chalon Prins van Oranje, door plaets-vullingh * des zelfs ervenis aengevaert; zijnde, om syne zonderlinge krijghs-weetenschap ende andere gaeven zoo van lichaem als gemoed, altoos zeer bemind en gesien geweest by Keyfer Karel, ende van hem gekozen tot Stad-houder schier van geheel Nederland. Heeft in echt gezeeten met Anne dochter van Antonis Hertogh van Loiringen, Calabrien ende Bar; ook verscheide denk-waerdighe oorloghen met geen minder dapperheyd als voorjood, zoo in de landen van Gelder en Gulich als Vrankryk, helpen voeren; blyvende eyndelijken op het 32. iaer sijnz ouders voor S. Desir. Daer na volghet: Onse aller-soetste Prins hoewel hy in een oogenblick is om-gekoemen, leeft nochtans in den hemel voor het eeuwighe aenschijn van God, ende zal, vermits sijnz over-deftighe deughden en daeden, in de gedachten der nakomelingen noyt versterven.

8. Als daer na Koningh François de zwae-
righeeden en plaeghen van den oorlogh te
deegh over-woogh, zoo de Keyfer en Engels-
man voortaan een lijn trekkende bleeven: is 'er
aen weder-zijden een verspreck gemaekt van
vreede: ende zulx des te lichter, vermits te voo-
ren Gabriel Guffman, een Monick wt Spanien,
door de Koningin van Vrankrijk Eleonore aen
haer broeder den Keyfer af-geschickt, met sijn
broeder Martin Guffman des Keyfers biecht-
vader het ijs bereeds had gebrooken. Onder
dit zond de Keyfer sijn Raed Anthonis Perenot
zoon van Granvelle aen Koningh Henrick van
Engeland, die doen Boulogne een Franse zee-
stad met geweld aenvocht, om hem van den
voor-geslaeghen dan noch ongevoffen vrede-
handel naerder te berichten. Henrick eene valte
hoop hebbende van de Stad eet langh te ver-
meesteren, gaf tot antwoord, zulx wel te moe-
ghen liden, indien maer de Keyfer het ionghste
verbond onder een op-gericht niet te buyten
gingh. Hier op sijn Gonzaga en Granvelle ges-
last, zich met de Franse gezamen Annebout Zee-
Oversten van Vrankrijk ende Karel Nulley meester
der verzoeken, wijder te bespreken. Ten laet-
sten is te Crosby in 't gebied van Saissions op den
18. van den Herft-maend de vrede gekoppeld;
tot gelijke vreughd en gemack van den Keyfer
ende Koningh: van den Keyfer, dat hy zoo een
gevaerlijk werk met eeren had af-geleghet: van
den Koningh, dat hy Vrankrijk van zulken ver-
vaerlijken oorlogh en van de geesfelende roede
had verlost. De voor-waerden Gelderland be-
treffende waren schier dese: Koningh François
zoude sijn vermeeynd aensael op Gelderlanden 't Graef-
schap van Zutveen aen den Keyfer en sijnz erven
in 't geheel ende voor altoos over-laeten: ende in-
gelijx de Keyfer alle sijnz voor-wendinghen op eene
van de landen welke de Koningh op dien tijd bezat,
wt-genoomen op het Hertogdom van Burgondien,
en het gebied van Auxonne, ende eenigh recht van
opper-hoogheyd op S. Laurens, het Graeffschap van
Mafson, Auxerre, ende Bar aen de Seyne, waer
van men i' sijnz tyd in 't byzonder zoude handelen.
De Koningh zoude aen den Keyfer behoorlijke brie-
ven leveren, ende daer by betuyghen, dat Iobanne
dochter van Henrick d' Albrecht Koningh van Navarre
in het houwelijc met Vorst Willem van Cleve niet
en bewilligde, noch oyt bewillighe en hadde. De
Gelderisse en andere Neder-landers in Vrankrijk

niet gebooren, zouden hunner maeghen ervenissen
in 't geheel aenvaerden, ende de onrechtmaetighe
en wreede † wet van de buyten-landers van nu af
op-houden. De Keyfer en Koningh François zouden
hunne oude kjaeckelen eenmael wt goeder herten af-
legghen; ende de Keyfer, in teyken van goede zucht,
sijnz dochter de zuster van sijn na-zaet Koningh Phi-
lips, aen Karel van Orleans ten wyve geeven, ende
met haer tot eene houwelijc-gift, de Neder-landen;
ofte, indien de maeghschap hier in den wegh was,
in stede van sijnz dochter, de dochter van sijn broeder
Ferdinand, ende met haer het Vorstendom van Mi-
lanen, met vergunningh van acht maanden tot sijn
beraed.

9. Dese vrede haerde by alle menschen eene
ongelooflijke vroolijkheyd: hoewel veele van
des zelfs duyr wan-hoopten; gemerkt de Keyfer
daer by beloofd had 't geen hy niet en scheen te
zullen naekoemen. Want een van beyde houwe-
lijken geluckende, was hy gehouden ofte de
Neder-landen ofte Milanen af te staen. Maer
hoe vermoght hy Nederland op een ander ovet
te zetten, die by versien eed verplicht was een
gedeelte van 't zelve, te weeten ‡ Gelderland,
van het voordere lichaem noyt te zullen af-
scheuren? † En was ook niet te vermoeden, dat
een Heer van zulke deftigheyd en trouw syna
beloften eenighfins zoude in sijn hals haelen.
Doch des Keyfers geluck heeft dit gedronghen
ofte roekeloos verdragh buyten alle hoop en
gillingh noch ten besten doen afloopen. Alzoo
Karel van Orleans, wanneer hy op 't volghende
iaer met sijn vader en broeder inde weer was om
de Engelse wt Boulognen te verstoeten, binnen
weynighe daghen van het smet-vuyr, als een
nieuwe bloem door het ontijdigh onweder, is
wegh-genoomen, op het 22. iaer sijnz ouders;
tot onwtspreek-lyke hert-zeer van François, die
neffens zoo een lief pand nu ook alle hoop en
recht verlooren had, van de Nederlanden ofte
Milanen (waer om zoo langh van hem was
getwift en geoorloghd) oyt zonder bloed en
kosten te bekoemen. De Keyfer onder dit bin-
nen Utrecht stil houdende, ende het getal der
Ridderen van 't gulden Vlies aldaer vol mae-
kende, zond onlanx daerna in de Pinxter-da-
ghen syne zuster de Koningin Marie naer Gel-
derland, om alles te richten ende den vershilli-
ghen eene vrede op te legghen. Daerna heeft
hy, aenden Duytsen oorlogh alle syne zinnen
te kost legghende, schier het gantsse iaer met
geld-middelen te zoeken toe-gebraght: ver-
geetende middeler-tijd niet, den synen ende voor
al den Gelderssen den vrede-handel met Vrank-
rijk mede te deyen, als mede sijn voorigh besreck
met den Vorst van Cleve te vernieuwen ende te
bevestighen: met verzoek, dat die van Nymegen,
neffens de andere Steden en Standen, den af-
stand van den Franffen Koningh op de landen
van Gelder met hem wilden gestand doen. Ten
laetsten zeyde hy voor goed te kennen den eed
die den Staeten was af-genoomen by den Prins
van Oranje gezeeghender gedachtenis, ende des
zelfs in-huldigh op synen naem geschied. Hy
verklaerde ook, dat hem zeer lief en aengenaem
waten die 300000. goud-guldens, by den

† Le droict d'Aubeine, jus albinatus, de quo
accuratè Nic. Burgund. ad Consuet. Fland.
§ alij.

‡ Siet op het tweede hoofdstuck deses Boex.

Staeten

1545.

1546. Staeten in-gewillighd, betuygende, zulk niet te zullen ftrecken tot nadeel van het verdragh van Venloe. Daer na is hy zelve in den aenvangh des iaers 1546. van Utrecht op Gelderland vertooghen, allenthalven met diepe eerbiedingh en veele gefchenken gewillekomd, ende binnen *Arnhem*, *Zurveen* en *Nymegen* voor Hertogh en Grave prachteelijken in-gehuld. Wt Gelderland nam hy fyne reyfe op *Maeftrecht*, ende zoo door *Lorringen* naer *Duytfland*, mae-kende binnen *Regensburgh* een begin van den Rijx-dagh. Naderhand voerde hy, op het aenftooken van den Paus, een bitteren † oorlogh tegens de verbondene Vorften en Steden in *Duytfland*, wt haet en in-ficht van haeren Godsdiens; oordeelende de maght van 't Christendom tegen den Turk mank en onbestendigh te zijn, zoo langh *Duytfland* van binnen ziek en ontroerd was; waer van ende van de wreede en langh-wijlighe gevanghenis der Vorften van *Saxen* ende *Hessen*, als meest wt-heemfse dinghen, wy hier geen langhe morghen-fprack willen houden.

1547. 10. Op het begin defes iaers zijn door den dood wt de leevende wegh-geruckt de twee maghtighfte Koninghen *Francois* van *Vrankrijk* ende *Henrick* de achtste van *Engeland*, dien het aen de wille noch aen de maght en zoude ontbrooken hebben (waren fy langher in 't leeven gebleeven) des Keyfers *trois* ende hollende over-winnighen in *Duytfland* te ftuyten. Op defen tijd heeft de Keyfer, na fyne voorgaende toe-zeggingh ende op het vermaen der Staeten van *Gelder*, wt fijn naem binnen *Arnhem* een Stad-houder, Cancelaer, ende hooghen Raed, die kennis hadden van des lands keuren, be-fchickt; bepaelende met een, wat den Cancelaer, Raeds-beeren, ende hie Schrijver ampts halven toefond te doen; hoe veele uren fy ieder dagh de vier-fchaer moesten bekleeden; dat mede de Stad-houder, als 't hem geleeghen quam ende de zaak vereyichte, dese vergaderingh zoude moeghen bywoonen. Alle voor-vallende gefchillen zouden door den Stad-houder, ofte, in fijn af-wefen, door den Cancelaer den Raeds-beeren worden voor-gesteld, om fich daer op te beraeden ende hie goed-duncken te zegghen. De † verfoeken, bevijs-ftucken der dingh-taelen, ende diergelijke zaken van gevolgh zoude men fcherpelijken na-fien, in 't openbaer opleefen; ende, na dat by den Stad-houder ofte Cancelaer zulk was geleezen ende hie allen aengediend, eens yeders meeningh af-waeghen, ende na de meeste stemmen vonnis vellen. Maer indien 'er zwae-ryghbeyd viel over de * stemminghe, mocht de Stad-houder ofte Cancelaer op nieuws by stemmen om-wraeghen ofte de zaak wt-stellen tot een ander tijd. Daer tegens was des Hof-schrijvers last naerftelijken toe te lufstere, ende eens yeders gevoelen op te teykenen, tenminften het geen 'er beraemd was op het wt te stellen, doch niet eerder in 't net, dan het by den Cancelaer en d'andere naerder was over-fien ende geleezen. Voor 't laefte wilde de Keyfer een yegelyk vermaend hebben, dat, behalven andere dinghen tot de landen ofte der zelver paelen behoorende, de Cancelaeren Raeden het beftreck van *Venloe* in alle deelen zouden onderhouden, ende doen onder-

houden; voor-behoudens hem de maght om het voor-verhaelde te vergrooten, te verminderen ende te veranderen, na dat hy ende fyne na-zaeten als Hertoghen van *Gelder* ende Graven van *Zurveen* tot oorbaer der onderzaeten dienftelyx zouden vinden. Ende zoo voort. De * naemen der Heeren die doen den stoel van den hooghen Raed hebben betreden, zijn dese: *Philips van Lalain* Grave te *Hooghtaten* Heer tot *Schoriffe*, Stad-houder des Vorftendoms; *Adriaen* † *Nicolaesien*, Cancelaer; *Christoffel* Grave van *Moers*; *Jacob Prek* Heer tot *Yendooin*; *Ian van Wjtenborst* Heer te *Horft*; neffens dese Wet-geleerde, *Ian Straeten*, *Ian Stalbergh*, *Ian Gillis* ende *Ieroon Latijn*; *Kraneveld Momber*, *Goert Pannekeek* Onder-momber, ende *Baptista Bertij* Hof-schrijver, die echter naderhand beroepen zijnde tot *Geheym-schrijver* van de Stad-houderfse *Margriet*, plaets heeft gemaekt aen *Timon Roos*. Doch vermits de gezeyde wet, als een gefpannen rijgh-fnoer, in veele deelen aenftoeligh was het verdragh van *Venloe* ende der landen oude vryheeden; heeft de landfchap, om dese gebreken te heelen, veele klaghten en bezendinghen aen 't Hof te *Bruffel* gedaen, ende naderhand, de Spaensse heerfchappy verzworenen hebbende, eene nieuwe keur op een anderen voet doen beraemen.

11. Daer na hield de Keyfer binnen *Augf-burgh* een wel-verzochten Rijx-dagh, alwaer hy ook aen *Maurits van Saxen* met behoerlijke pracht in handen gaf de wapens van het Keur-Vorftendom *Saxen*, in 't geficht zelfs van *Hans Frederick*, die te vooren by *Wittenbergh* hie eyghen land had moeten af-zweeren, wt-ge-noomen alleen *Wijmeren* ende eenighe andere plaetsen. Op defen Rijx-dagh maekte de Keyfer een nieuw verbond met de *Duytfe* † *Stenden*, beloovende voor hem en fijnen erven, als Vorften van *Nederland*, van weghen *Gelderland*, *Zurveen*, *Over-Yffel*, *Groeningen* en 't gebied van *Linghen*, die van ouds het *Rijk* plaghten te erkennen, zoo veel aen 't *Rijk* te zullen op-brenghen, als twee Keur-Vorften; niet wt eenighe voorgaende fchuld ofte verbintenif (gemerke gemelde landfchap-pen, met den blooten naem alleen onder 't *Rijk* staende, des *Rijx* lasten te helpen draeghen niet gewoen ofte gebouden en waren) maer wt onbedorvghen mil en loutere goet-zunfgheyd; ende zulk zoo in 't by-zetten van gereede penninghen als van voet- en paerde-volk; welker zendinghe hem nochtans by oorloghs-tijden ofte anders vry stond af te koopon, met zoo veel gelds maendelijken over te maken als der zelver kyghs-luyden leeninghe zoude bedraeghen. Daer en tegen zoude het *Rijk*, by nood-val ofte andere ongelezghenbeyd daer toe verzocht, de *Nederlanders* en hune Vorften wederom met alle maght te onder-steunen verbonden zijn. De *Nederlanders* tot de *Rijx-daghen* geroepen zijnde hadden de keur van te koemen ofte t'buy te blyven: dan en moghten teghen hie dank voor het Keyzerlijke Hof-gericht niet gelaeden worden, ofte gedwonghen fich daer onder te buyghen; noch en behoefden hune teghen-dinghers daer heen te volghen, zoo fy niet en wilden. Tot hoofd-geld, fchattighen en diergelijke lasten waren fy, hoe groot ook het gevaer moght

† Vid. ante pag. 848. § aliquot feqq.

‡ Requesten, supplices libelli.

* Minus bene haec cepit aut expressit Pontanus noster.

† Adrianus Marius, cuius, ut § Nicolai Grudij, fratris Poemata non ita nuper simul editaavit Bonaventura Vulcanius.

‡ Ex Ponto Heutero.

wesen.

zigt om het
nderen ende
a-zaeten als
an Zutveen
zouden vin-
n der Hee-
ghen Raed
van Lalain
riffe, Stad-
Nicolaefien,
oers; Jacob
Wijtenborst
leerde, Jan
ende Ieroon
t Pannekoek
Bertij Hof-
epen zijnde
l-houdersse
Timon Roos.
een gefpan-
tenstooceijk
der landen
p, om dese
n en bezen-
daen, ende
verzwooten
een anderen

innen Aug-
gh, alwaer
behoorlijke
n het Keur-
lfs van Hans
tenbergh zijn
en, wt-ge-
ighe andere
maekte de
de Duytffe
fijnen erven,
n Gelderland,
ngen en 't ge-
k playhten te
op-bvenghen,
e voorgaende
de landfchap-
onder 't Rijk
ghen niet ge-
rt onbedwon-
; ende zulx
ghen als van
de hem noch
y stond af te
yken over te
ninghe zoude
ijk, by nood-
toe verzocht,
erom met alle
t. De Neder-
ijnde hadden
ven: dan en
zgerlijke Hof-
wonghen sich
esden hunne
zoo sy niet en
en diegelyke
gevaer moght

Nicolai Gru-
oper simul eds
it.

wesen,

wesen, onverplicht. Indien de Keyfer een algemey-
nen tocht tegen den Turk voor-nam, zoude de Vorst
van Nederland zoo veel gelds, volx, ofte van beyden
wt-leveren, als drie Rijk- ofte Keur-Vorsten te gader.
De Neder-landers zouden alle onder eenen kreytz
ende niet onder verscheyde kreytzen gerekend wor-
den. De Neder-landffe gewesten, die van alle tijden
ofte leen-roerigh ofte blootelyken vry waren geacht,
zouden op de voor-zyde bepaelinghe in gelijken staet
verblijven. Zoo de Vorsten van Nederland dit alles
niet en after-volgden, in dit eenigh geval zouden sy
het Rijk-gericht moeten gehoortzaemen, ende daer toe
door gerechtelyke weggen moeghen gedronghen wer-
den. Ende gelijk de wetten stom zijn onder de
bazuynen ende noyt dan in vredes-tijden scher-
per gelet word op het burgerlijk bestuyt en be-
dieningh vande gerechticheyde; hebben sich
ook de Standen des Graefschaps op dit iaer
onleedigh gehouden, om de land-rechten, die
door 't geraes van den oorlogh grooten in-breuk
hadden geleeden, op een beter en valter voet te
herstellen. Op den drieden † Sonnen-dagh
na Paessen deses iaers 1547. ofte (zoo andere
rekenen) op den Vrydagh van de tweede week
voor Pinxteren omtrent vijf uyren na-noens des
iaers 1548. is de Stad Doeburgh door Gods ge-
henghenis een schielijk iammer en onverwacht
wee over-gekoemen; als wanneer op een schoon
weder is gevolggh eene groote ontfeltenis des
luchts, niet zonder donder en weer-lichten, ende
daer door de tooren van de hoofd-kerk in vollen
brand ontftecken: welke tegen alle mensche-
lijke hulp naer beneeden schietende, van den
tooren en kerk niet en heeft overigh gelaeten dat
eenighsins van 't vuur konde verteerd worden.
Want ook te gelijk de klokken zijn in-gevallen,
ende neder-geftort een hoogh gewelzel van de
kerk t'zaemen met het orghel en andere schoo-
ne stucken. Om welke schade eenigher maeten
te verlichten, de Raed der Stad op den Keyfer
heeft verzocht ende ook verworven geweld-
brieven, om door alle plaetsen der Nederlanden
te moeghen trecken, ende aldaer houden eene
gemeyne lottery: welke, neffens de vlijt en
mildaedighheyde van de burghery, grootelijx
heeft geholpen tot de weder-oprichtinghe van
de vernielde kerk en tooren.

12. Van Augsburg is de Keyfer naer syne
Nederlanden af-gedaeld, houdende Hans Fre-
derick steeds by hem in bewaer: dan den Land-
grave van Hessen Philips liet hy te Oudenaerden
in Vlaenderen, ende naderhand te Mechelen in 't
afterste deel van sijn Hof, door Spaenisse helle-
baerdiens sterk bewaeken. Op † Mey-avond
is, vermits de af-lijvigheyde van wijlen Vijt van
Munster, Henrick van Holt, in de wandelingh
genaemd Meholt, om syne wijsheyde ende ervaer-
renheyde in 't stuck van oorloghen, by den
Keyfer gekoozen tot Drofsaet van het Slot van
Harderwijk, tot wedden van 200. goud-guldens,
het stuck van 28. Brabandffe stuyvers; waer
voor hy gehouden was te onderhouden vier
zoldeniers ofte knechten, tot bewaeringh van
het zelve Huys, zonder sijn zelve daer in te be-
grijpen. Op desen tijd wierd ook het land-
recht van Velouwen, op des Keyfers naem en
bevel, in alle syne deelen vernieuwd ende ver-
meerderd. In 't laetste vanden laetsten maend

1548.

† Ex adversariis Hugonianis.
‡ Ex diplomate Caesaris.

is Maximiliaen van Egmond Grave van Buuren,
een man om syne groot-hertigheyde en onbe-
sprackte trouw by den Keyfer zeer geacht, te
Brussel aen een quaede keel gestorven; na dat
hy wt den Duytffen krijgh, ende een weynigh
daerna wt Engeland (waer heen hem de Keyfer,
vermits de onrusten en op-ftand in Languedoc,
had af-gevaerdicht) naer huys was gekoemen.
Men zeght, dat hy voor sijn dood een kostel
mael toe-richtende, ende alle syne schatten,
zilveren en gouden huys-raed tepronk stellende,
syne vrienden had by een geroepen. ende onder
haer, na dat hy mede aengezeeten was, alle die
geschenken wt een onbekrompen hert om-ge-
deylt, ook hen allen met een onverflaewd ge-
moed goeden nacht gezeyt: waer na hy op het
bedde wierd gedraeghen, ende op de zelve uyr
en ooghen-blick wt-gingh, die hem Andries van
* Wezel had voor-gezeyt; after-laetende eene
eenighe dochter Anne, welke naderhand de
eerste bed-gezelle wierd van Willem van Nassouw
Prins van Oranje. Te vooren was Maximiliaen,
zoon van den Roomsken Koningh Ferdinand,
van Augsburg op Spanien verreyd, om met
Marie, oudste dochter van sijn oom den Keyfer,
houwelijk in te gaen, ende met een het land als
Onder-Koningh te bedienen. Want de Keyfer
sijn eenigen zoon Philips, die doen na sijn twee en
twintighste iaer toegingh, by sich had ontboo-
den, om hem aen de Duytffe Standen en Neder-
landers te vertoonen. Sijn ooghe-merk was,
de in-huidingh van sijn broeder Ferdinand tot
Roomsken Koningh te niet te doen, ende met
toe-doen van de Keur-Vorsten, door vrees ofte
weldaeden aen hem verplicht, sijn zoon tot het
zelve Ampt op te schuyven; waer over hy te
vooren door syne zuster Marie (ende daer na
ook menighmael) te vergeefs by Ferdinand
heeft aengeklopt. Ende alzoo is Philips, laetende
middeler-wijl het bewind aen sijn zwagher Max-
imiliaen, met den Hertogh van Alba en andere
Grooten, te land naer Barcelonien vertrocken;
van waer hem Andrea d'Auria met 41. roey-
scheepen neffens al sijn sleep op Genua over-
haelde; alwaer hy ende daer na binnen Milanen
met groote weytshyde in-gehaeld, ende van
verscheyde gezanten bezocht wierd. Van Mi-
lanen koos hy sijn wegh op Mantua ende zoo op
Trenten, koemende op het volgende iaer te Spier,
ende vorders naer Lutzenburgh.

13. De vader had den Hertogh van Aerschos
Philips van Croy met een heerlijk gevolg van
veele edelen tot aen Duytfland hem teghen-ge-
zonden. Wanneer Philips de paelen van Bra-
band nu naerderde, zijn hem het geheele Key-
ferlijke Hof met den adel te Brussel tot aen Wa-
veren te gemoet gegaen: van waer hy met het
zelve gezelschap na 't Slot van Vuerne, ende voort
na de Harenheyde is geleyd. Alhier trad hy in
eene groote en over-kostelyke hutte, niet verre
van de welke twee Vestinghen stonden op-ge-
richt. Binnen de eene had het bevel met 700.
zoo voet-knechten als ruyteren, in 't groen ge-
kleed, de Prins van Piedmont, eenigh erf-ge-
naem van den Vorst van Savoyen: binnen de
andere met effen zoo veele gewapende, doch in
witte gewaeden, de Grave van Reux, die Philips
ende zoo veele aenschouwers een uyr langh met
een vermaekelijk ende onbloedigh schermtuel
op-hielden. Philips te Brussel aen 't Hof van 't
paerd stijghende, ende van beyde syne moeyen

* Vefalius
Medicus.

1549.

S f
Eleonore

1549.

Eleonore weduwe van Frankrijk ende Marie van Hungaryen met een kusontfanghen, is in 't midden van haer met grooten haest ende verlanghen naer sijn vader den Keyser toe gewandeld, die hem, na een minnelijk omhelzen, met syne moeye Marie door gants Nederland liet omleyden, om den inzaeten over al eed te doen ende af te neemen; 't welk eerst te Antwerpen ende voorts in de andere Steden met ongelooflyke pracht en woelery te werkingh. Philips en syne moeye naer Bergen op de Scheld koemende, zijn voort met een iacht naer Roemersmael gevaeren; daer de afgezanten der Staeten van gants Zeeland (om den Prins de moeyten van 't wijder vaeren af te neemen) sich vinden lieten, ende na overleeveringh van geschenken de vingeren opstaken. Wederom te Bergen landende, is op Breda gegaen, ende voort op den Bos, ende aldaer op het eynd van den Herftmaend ingehuld zijnde, begaf sich naer Heusden, de eerste Stad van Holland aen die zijd, ende van Heusden, na gehouden middaghmael, op Gorichem. Daer na is hy binnen Dordrecht als Grave gewillekomd, ontfangende ook van de andere Hollanders den eed. Op den 4. van den Wijnmaend tot Verecht ende op den 5. tot Amersfoord onthaeld zijnde, heeft van daer de naeste Gelderse Steden Harderwijk en Elburgh verzocht: van waer hy tredende in de Steden van Over-Yssel, Kampen, Zwol en Deventer, voort naer Vriesland en Groeningen den Grave van Arenburgh Stadhouder der gedachter landen heeft afgevaardicht, om sich op sijn naem te laeten bezweeren.

14. Van Deventer gingh hy hem weder te rugge spoeden naer Zutveen, alwaer hy van alle leeden des Graeffschaps is aengenoomen: ende sich voorts op Arnhem keerende, is 's anderden daeghs, na gedaen ende verkreeghen eed, tot Hertogh van Gelder gekoozen; na dat de Stadhouder Lalain Grave van Hooghstraeten op den 9. van de zelve maend van des Keyfers wegghen in de zittende vergaedingh der Staeten verklaert had, des Keyfers meeningh te zijn, alle de Nederlanden ende daeronder ook Gelderland by 't leeven aen sijn zoon over te draeghen. Alsdoen vervoeghde hy sich naer Nymeghen, Venloe ende Ruermont, beschonken zijnde van de Gelderse Staeten met 13000. goudelien. Door die van Nymegen was dese eed ingesteld, ende van hem in 't openbaer ende over luyd wtgesproken: *Ich Philips door Gods genade Prins van Spanien &c. Eerts-Hertogh van Oostenrijk, Hertogh van Burgondien, Brabant, Gelre &c. Grave van Habsburgh, Vlaenderen, Zutveen &c. beloove en zweere by dit Gods † heyligh verbond, dat ick in myn ingangh, beervingh ende bestueringh des Vorstendoms Gelder ende Graeffschaps Zutveen, de ridders, en knechten des gebieds van Nymegen, als mede de Burgemeesters, Schepenen en Raeden, de gemeene burgeren, inzaeten, ende onderdaenen der Stad Nymeghen, ende van de mindere Steden Thiel en Boemel, ende voorts alle andere vanden ban van Nymegen zijnde, als trouwe en geboorzaeme onderdaenen, in gerustigheyt, vrede, gerechticheyt, en goede burger-wetten zal bestuyren: ende by hare voor-rechten, vrheeden, oude herkoemsten, goede gewoonten, brieven en zegels laeten ende bebouden; de zelve van alle geweld, overlajt, en hinder be-*

schermen, gelijk een goedertieren en recht-schäpen Prins sijne getrouwe onderzaeten te beschuiten ende te beschermen schuldigh is: ende voorts alles doen, 't welk in 't verdragh tusschen den Keyser, mijn eerwaerdighen Heer en vader, ende de Staeten deses Vorstendoms en Graeffschaps voor de Stad Venloe ingegaen, breeder verwaet staet. Zoo waerlyken moet my God helpen, en alle sijne Heylighen. Dit geschied zijnde, hebben de Ridderfchap van 't gedachte Vierdeel, neffens den Raed ende afgezanten van Thiel en Boemel, Philips met groote deftigheyt onthaelt, ingehuld ende bezwooren; die ook wederom de oude vrydommen, zoo in 't byzonder als na 't besteck van Venloe aen haer verleend, gingh bevestighen. Philips eyndelijken by Ruermont over de Maes gaende bezagh in dien streck Weert, de hoofdstad van 't Graeffschap Horn; alwaer hy door Philips van Montmorency Grave van Horn hoffelyken wierd ingehaald; als mede van syne moeye Marie te Turnbous, reyzenze voorts over Lier en Mechtlen naer Bruyffel tot sijn vader, die doen hertelyken siek was aen 't sierecijn.

15. Omtrent dien tijd liet ook de Keyser stadighen de keuren der Stad Nymegen, aengaende de * beroepinghen aen 't Gericht van Aken; verbiedende, dat niemant, hoe groot en wie hy ook ware, van 't vonnis der Schepenen van Nymeghen, hem zoude beroepen aen de Gerichtsbanken tot Aken, te weeten in zulke voorvalen in de welke na hare Stads-rechten anders was beraemd. Hy heeft doen mede wtgegeeven eene weder-zijdsse * verzeekingh over de bewilligingh der Staeten van Gelder, belangende het † eeuwigh-verbond, 't welk verleeden iaer binnen Augsburgh tusschen het Rijk ende de Nederlanden was beslooten. De Keyserlyke verzeekingh bracht onder andere dit mede, dat het Vorstendom van Gelder op geene andere wyse met het Rijk zoude werden vereenighd dan de kreytz van Burgondien, ende niet dan syne effene gedeelte toe-brenghen; welke, in geval daer 100000. goud-guldens waren wtgezet, niet en zoude klimmen boven 3000. goud-guldens; mids altoos acht neemende op de schade, die de landen door water-vloed ofte anders hadden geleeden. Te vooren had hy mede vleyende brieven aen haer afgeschickt, daer by belydende, dat hy de Stad Nymegen voor eene van de vernaemste Steden van syne Erf-Nederlanden was houdende, als de welke ook voor heen binnen Augsburgh het eeuwigh verdragh, tusschen hem Keyser ende de Rijk-Standen getroffen, met de andere Vorsten en Steden des Rijk had bezeghelt. Wanneer op dien tijd Anne van Egmond Gravin van Bueren by den Keyser aenhiel, om als Leen-vrouw in-geleyd te worden in de Stad, het Slot, en 't Ampt van Lingen, gaf ze de Keyser dit bescheyd: *Alzoo Maximiliaen van Bueren, Stadhouder van Vriesland, Over-Yssel en Groeningen vertoont hadde, dat wy aen hem geschonken hadden het Graeffschap Tekelenburgh met het land van Lingen, Reyd; ook alle goederen en aentaelen daer toe behoorende, welke wy zaeke van ‡ gequetste hoogheyd aen ons waren verbaerd, na dat Konraed van Tekelenburgh met de op-toerighe Duytse in den iaere 1546. de wapenen tegens ons had draeghen: ende wy daer na den gemelden*

† Per Sancta Evangelia.

† Siez voor heen op het II. hoofdstuck.

‡ Ob crimen lesae Majestatis.

echt-scheepen
 sbatten ende
 ts alles doen,
 er, mijn eer-
 Staeten deses
 ad Venloe in-
 terlyken moet
 n. Dit ge-
 schap van 't
 ted ende af-
 Philips met
 huldet ende
 de vrydom-
 t besteck van
 bevestighen.
 ver de Maes
 , de hoofd-
 aer hy door
 Horn hoeffe
 syne moeye
 over Lier en
 r, die doen

k de Keyfer
 en, aengaen-
 it van Aken;
 or en wie hy
 ten van Ny-
 de Gerichts-
 e voor-valle
 anders was
 wt-gegeeven
 over de be-
 belangende
 erleeden iaer
 ende de Ne-
 yferlyke ver-
 it mede, dat
 geene andere
 n vereenighd
 nde niet dan
 ; welke, in
 s waren wt-
 13000. goud.
 le op de schz-
 d ofte anders
 ad hy mede
 ickt, daer by
 en voor eene
 yne Erf-Ne-
 lke ook voor
 h verdragh,
 -Standen ge-
 n Steden des
 dien tijd Anne
 y den Keyfer
 eleyd te wor-
 van Lingen,
 lzoo Maxmi-
 icland, Over-
 at wy aen bem
 elenburgh met
 lle goderen en
 wt zake van
 verbeurd, na
 de op-toerighe
 ven tegens ont
 den gemelden

Stuck.

Grave

Grave met veele andere op hun voor-beede onder
 zecker besteck in genade hadden ontfanghen, ende
 de zelve met Maximiliaen van Bueren alzoo was
 vergeleeken, dat hy bet Graeffschap Tekelenburgh ende
 de Heerlykheyd van Reyde weder bekoemende, de
 Stad ende 't Ampt van Lingen met vier dorpen neff-
 sens al haer aenkleeven en op-spraak tegen den Bis-
 schop en kerk van Munster, volgens onse gifte aen
 Maximiliaen en synen na-zeten voort in der een-
 wyghyde zoude over-laeten: Doch aengesien Max-
 miliaen daer na was bericht, dat Grave Nicolaes, oom
 van Konraed, in den iaere 1526. sijne Heerlykheyd
 van Lingen aen Hertogh Karel van Gelder in be-
 schutting had gegeeven, als een van de Geldersse
 Banner-beeven den zelven voor beschermmer en leen-
 heer erkent, ook hem ende synen erven de maght ge-
 geeven, om daer in ende wt te gaen, ende bezettinghe
 binnen te leggen: Soo hebben wy Keyfer, ten ver-
 zoek ende om de wy-neemende verdiensten van Max-
 miliaen, Lingen, als niet Rijk-voerigh ende geene
 Keyferlyke beleeningh van nooden hebbende, aen
 hem vergoest, met dit onderscheyd, dat hy naderhand
 de Heeren van Over-Yffelen Vorsten van Gelder voor
 volgemene Schutz-beeren des Ampts van Lingen zal
 kennen; ende met dese vryheyd, dat de Lingenaers
 van alle schattinghen en ongeden vry zullen blijven,
 noch het gebied ofte de vier-schaeren van Over-Yffel
 onderdaenigh zyn: Waer teghens wy belooven, de
 zelve tegens ieder een te verdedighen, met dit be-
 steck, dat de Stad en 't Slot, voor ont, onse na-vol-
 gers, knechten ende gezanten ten allen tyden zullen
 open staen.

1550. 16. Op het navolgende iaer hield men te
 Brussel noch niet op van korts-wylighe oeffen-
 ninghen en steck-speelen. Alzoo op den 22. van
 den tweeden maend Philips met de Nederlandse
 Heeren gewapend te paerd vocht, ende de
 Spaeniards en Neder-landers met speeren yve-
 righ tegens den anderen aenliepen. Alsdoo liep
 Philips schier gevaer van sijn leeven, terwijl hy,
 niet Requestens naderhand Stad-houder der Ne-
 derlanden, een ridder-kans waeghende, in den
 slaep by sijn rechter-oogh zoo wierd verwond,
 dat hy schier in zwymel viel. Een onbedriegh-
 lijk voor-spook van de Nederlandse onrusten,
 welke hem daer na bykants in onmaght ende op
 de knyen hebben gebracht. Eer de Keyfer van
 Brussel naer den Rijk-dagh tot Augsburg ver-
 huysde, liet hy in de Bloey-maend door gants
 Nederland een verbod wt-gaen ('t welk, gelijk
 de oude wetten van Draco, niet met inkt maer
 met bloed en gal was geschreeven) tegens de
 geene die van de Roomse kerk voor ketters wa-
 ren wt-gekreeten, strenghtliken ontheetende,
 dat niemant eenighe boeken van Luther, Calvijn,
 voor 30. iaeren wt-gegeeven, koopen ofte verkoopen
 zoude, ende andere dorpelyke schriften, by den
 * Aenwijser van de Gods-geleerde van Loeven ver-
 vat ende verdoemd, welken byook voor der boek-bin-
 deren winkels oentliken wilde gesteld hebben: ver-
 biedende met een, heymelyke i-zamen-vottinghen
 ende twist-spraak wt de H. Schrift te houden, ofte de
 zelve wt te leggen, eenighe beelden tot schimp van
 de moeder Marie ofte andere Heylighen geschilderd
 te hebben; op verbeurte, dat de mans aen den hals
 gestraft ende de vrouwen in de aerde gedolven zou-
 den worden, zoo sy van hare dwalingh af-stonden:
 maer in val van hardneekigheyd, op straffe van ver-
 brandinghe, ende, in beyde gevallen, verlos van alle
 goderen. Door welk Plackaet alzoo den laster-
 monden een luyk wierd open gedaen, zelfs te-

* Index,
 Catalogus

gens de geene die om des koop-handels halven
 daghelijx met menighen in Nederland t'zae-
 men schoolden, docht het den Engelschen hoogh
 tijd sich te verpacken. 't Welk wanneer de
 Raeds-heeren van Antwerpen tot hun merkelijk
 nadeel bevonden te gedijden, baden sy de Stad-
 houdersse Marie om verzachinghe van 't Plac-
 kaet, ende verwierven zoo veel, dat het zelve,
 ter tijd toe de Keyfer van alles onder-weesen
 was, zoude slaepen. Waer over Marie zelve op
 Augsburg reyzende, voor het laetste haer broe-
 der ter nauwer nood zoo ver ondergingh ende
 vermorwde, dat het verbod ten aensien van de
 wt-heemse koop-luyden wierd verzoet, ende de
 hatelijke naem van de † Onder-zoekinghen † Inqui-
 sitione. in syne voordere leeden van waerden. Op den
 Rijk-dagh sprack men meest van de vergaede-
 ringh van Trenten te vervolghen, het besluyt
 van Augsburg te onderhouden, de weder-span-
 nighen in te toomen, ende ook over de weder-
 ontruyminghe der geestlijker goederen, loo-
 pende den oorlogh aengeslaeghen. De Keur-
 Vorst van Saxen Maurits, die alles van den be-
 gin wilde hervat hebben, ende dat die van de
 Augsburgse belijdenis niet als beklaghde met
 ongedekte hoofden staen maer mede als Rich-
 ters op het kussen zouden sitten, ende de Paus
 sich onder de vergaederigh buyghen, klopte
 voor een doof-mans deur. Die van Maegden-
 burgh en Bremen wierden onlijdelijke dinghen
 voor-gehouden, ende de Maegdenburgers, om
 dat sy van zelfs hunne halven niet wilden wt-
 strecken onder de wterste slaverny, door Maurits
 sterk aengevochten.

1551. 17. Na 't scheeyden van den Rijk-dagh, zyn
 de Vorsten, houdende al voorens een ridder-
 strijd, weder huys-waerts vertrocken, ende Ko-
 ningh Philips met sijns ooms zoon Maximiliaen
 op Trenten, ende wijders op Mantua, Milanen,
 ende eyndelijken Genua; van waer hy met de
 roey-scheepen van Aursia naer Barcelonien is
 gevaeren, ende zoo te land over naer Madril.
 Onder dit was Maurits van Saxen de mis-noeghe-
 de Vorsten oentliken toe-gevallen, gebruy-
 kende weynigh yver ende niet alleen een spiegel-
 gevecht houdende tegen die van Maegdenburgh,
 maer ook heymelijc verstand met den Koningh
 van Vrankrijk, om sijn schoon-vader den Land-
 grave van Hessen van syne kluysters te verlossen.
 Gelijk ook Marie van Oostenryk, oordeelende
 door het plonderen van de Nederlandse schec-
 pen de vrede van den Franssen te zyn over-ge-
 treden, na bekommeringh van der zelve koop-
 luyden en koopmanschappen, op het eynd van
 den Herft-maend binnen Brussel openbaeren
 oorlogh tegens de Fransse liet af-kondighen.
 Daer nevens zyn'er aen weder-zijden ook blau-
 we boexkens wt-gegeeven, waer by de een der
 ander de oorzaak van den vrede-braek zocht aen
 te wrijven. Des Keyfers zusteren Leonore ende
 Marie, vertrad binnen Brussel beduchtende;
 wecken naer Vlaenderen, ende aldaer van den
 Standen geld bekoemende, gaven aen Marten
 van Rossem last om volk te werven. Rossem op
 Gelderland reyzende, bracht metter haect eene
 schoone maght van oude en wel-geoeffende
 krijghs-luyden tegens de Fransse in 't veld. Want
 Koningh Henrick tot sijn Stad-houder van Cham-
 pagne had gestelt Francois van Cleve Hertogh
 van Nevers, die esen te vooren by 't bos van
 S f z Ardenne

Ardenne 408. Keyserlijke voet-knechten had verstroyt, ende voor 't meestendeel neder-gelouwen. De Koningin Marie liet op desen tijd die van Zutveen aendienē, *hoe dat, ontaengesien haer broeder de Keyser altoos na vrede had gebaete, ende het ganisse Rijk getracht by een en in goede rust te houden; effenwel de Koningh van Frankrijk, sich met eenighe ergh-waenighe, des Keyfers benyders gingh vermenghen: waer over sy den Grave van Hooghstraeten Gelderssen Stad-bouder met etlyk wt-schot nuer de aengrenzende landen den Keyferssen tot ontzet had gezonden, biddende, sy wilden eenighe van hunne burger wt-keuren, ende haer van genogbzamen voor-raed en andere nood-durftigheyd verzorgen, op dat men alle gebreeken by tijds moght voor-koenen.* Op den wt-gangh van het iaer maekte de Keur-Vorft Maurits met de Maegdenburgers, schier op des Keyfers goed-dunken, eene vrede, treckende voort met Keyserlijke bezettingh in de Stad, ende den Raed en burgerye den eed af-nemende: hoewel hy op sijn vertreck den Raed in 't verborghen maer ten vollen van den gezuyverden Gods-dienst en hunne vryheyd verzeckerde: daer by doende, dat hy niet en zonde rusten, al eer hy sijn schoon-vader den Land-grave met liefde ofte leed wt de Keyserlijke hechtenis had geholpen; na dat de Roomse Koningh, de Deen, met schier alle Vorsten van Duytland den Keyser, doch zonder baer, daerom hadden gebeden.

1552.

18. Waer na Maurits, om eenmael Duytland † wt de dienstbaerheyd en zielen-dwangh, als mede den Saxenaer en Land-grave in hunne vryheyd te stellen (hoewel in den eersten voor den Keyser mank gaende, ende eene heele andere boodschap maekende) sich met Frankrijk, *Albert van Brandenburg, de Vorsten van Mekelenburgh en andere tegens den Keyser heeft gekant, ende hem voor hoofd met sijn eyghen zwaerd en krijghs-volk bestreden; veroverende in Over-Beyeren Dingespul, Nordlingen, Dinawer ende meer Steden, de Keyserlijke be-ampte af-zetende, over al geld en geschut bekoemende; ende eyndelijken ook Augsburgh, daer hy den ouden Raed weder in-voerde.* Daerna eenighe vrede-middelen den Roomsen Koningh Ferdinand voor-houdende, is van *Laugingh* naer *Rut* op-gebrooken; by welke Stad hy de Keyserlike aen'tgeberghte in verwerringh en op de vlucht braght, ende voort daerna het onwinbaer Slot *Erenburgh* opeen steylen rotz geleeghen met behendigheyd beklom, ende negen vaendels den vyand af-nam. Wanneer sy van daer sich op *Insbruck* ylden, is de Keyser, haer schielyke aankomst vernemende, hoewel siek ende in regen-achtigh weder, by toortzen-licht met sijn broeder Ferdinand, verscheyde gezanten, ende sijn Hof-beiaigh met groote onlust en verbaesdheyd op eentos-baer wt *Insbruck* gevluht, afier-laetende sijn tros, ende in allen spoed sich door de berghen begeevende naer *Villeck* in Carinthen. Alldoen liet hy sijn voorighen hoogh-moed sinken, ende voor sijn vertreck (om aen Maurits zulken eer niet te gunnen) *Hans Frederick* van Saxen, na eene vijf-jaerighe gevanghenis, los gaen; hoewel hy vry ende te voeren zoo groffelyken verongelijkt en vertreden zijnde den Keyser effen-

† Vide late auctorem pag. 858. *Saliquos seqq. Nos ista parcius attingimus, & quasi per transennam.*

wel in dien nood niet en heeft willen verlaeten, maer hem wt over-tolighe trouw op syne vlucht verzellen. Op den zelven nacht quam Maurits binnen *Ynsbrugh*, vindende de spijze voor den Keyser bereyd al noch ongeschend, ende gaf syne kryghers al des Keyfers ende des Bisschops van Augsburghs gereede ten besten, verschoonende echter de goederen der burgeren ende van den Roomsen Koningh, vermits het bestand met hem te *Linx* in-gegaen noch niet en was verstreken. Door wiens tuschenspraek eyndelijken dese voor-waerden zijn beslooten, dat Land-grave Philips in sijn vryheyd zoude hersteld, ende sijn dingh-tael met de Nassouwse over de landschap *Carzellebogh*, door de zeven Keur-Vorsten werden wt-gesprooken, daer neffens na zes maanden over de † bevreedingh van de geloofs-verschillen gehandelt; blyvende middeler-wyl alles in staet en stilt. De verbannene, indien sy sich op nieuws tegen den Keyser en 't Rijk niet en hadden vorgeeopen, ende die onder den *Frans-man* dienende binnen drie maanden weder naer huys keerden, zouden alle genade ontfangen. *Albert van Brandenburg*, zoo hy mede binnen dien tijd de wapenen liet vaeren ende sijn volk ontsloegh, zoude in dese vrede mede vervaet wesen. Maurits sijns wenschs na maghtigh, hield sich daer na gerufft.

19. Een weynigh te vooren had de Stadhouderse der Nederlanden Marie, yverende tot hulp van haer broeder den Keyser, binnen *Aken* de nabuyrige Vorsten, die het met den ouden Gods-dienst en 't Rijk hielden, by een geroepen, ende een nieuw besceek met hen ogericht tegens de vyanden (zoo syze noemde) van het algemeene geloove en den Keyser; met naemen den Koningh van Frankrijk, die op de grenzen van Duytland de drie Bisdommen van *Toul*, *Metz* en *Verdun* bereeds had vermeertert. Wanneer hy daer na omtrent *Straesburgh* sijn legher sloegh, quamen de gezanten van de t'zaemen verbondene Vorsten en Steden hem bidden, om niet verder in te trekken; nademaal de Keyser nu zoo wijd gebraght ende zoo laegh gezet was, dat hy der Vorsten verzoek teghen sijn dank wel moeste in-willighen. De Koningh, hoewel noode gehoor geevende, week echter wederom naer Frankrijk. Onder andere drongh hem daer toe, dat *Marten van Rossen* een Gelders-man van geboorte ende nu Keyserlijke Veldheer, *Champaigne* te vuur ende te zwaerd verdelghde, ende daer en boven *Estenay*, eene vaste Stad op de Maes, had in-geuoomen. Hoewel *Henrick* onlanx daer na *Estenay* weder bemaghtighde, ende de *Lutzenburgers* met gelijke munt betaelde. *Yvoix* wierd mede met geweld over-rompeld ende den knechten ten roove gegeven. Maer *Rossen* met den Grave van *Reux* aen een anderen hoek ondertusschen in-boorende, heeft de inwoonders van *Picardien* op het aller ongenadighste geplaeght, over-vallende ende aen koolen leggende *Noyon*, *Nesse*, *Chaune*, *Roye*, *Follembrairie*, neffens andere heerlike Steden ende edele Sloten in die gewesten; ende ioegh eyndelijken die van *Parys* zoo een kooris en rijzelingh op 't lijf, dat sy hunne Stad als verlooren gaven, ende door geene bevelen van 't vluhten waren op te houden. Waer wt de Koningh sijn voordeel vissende naderhand een

† Religionsvrede, uti vocant.

groot

groot geld, quanzuys tot het vast maeken van de Stad, den burgeren heefstaf-gefinooten. Ende op dat hy doen de Keyferse van zijn bodem moght weeren, is *Vendosme* met een gedeelt van het heyr naer *Picardien* op staende voet af-gezonden. Dan eer hy zoo verre konde koemen, hadden de Grave van *Reux* ende *Roffem* de Stad en 't Slot van *Hesdin* in hun geweld gekreeghen; al waer het volk van oorlogh zonder geschut en tros wt-trock. Doch de Koningh sijne heyrkraght wt Duyts-land her-roepende heeft dagelijx de grensen van zijn Rijk niet alleen wtgebreyder, maer ook, zoo veel doenlijk, de hem afgenoomene Vestingen weder bemaghticht, ende met lof zijn legher naer huys gevoert. De Raed van * Doeshburgh dienstigh vindende den Yselstroom, die nu zedert het iær 1483. verre van de Stad was af-geweeken; wederom door het delven van eene wateringh lanx de muynen heen te leyden, ende zulx achtende buyten wibeynse hulp lichtelijken te konnen geschieden door den onkostelen afrebyd der burgeren die zich in 't graeven en kruiden willigh aanboden (hier by koemende de goede gunst van den hooghen Keyferlijken Raed; die by de Koningin *Marie* dezen yver van de Stad met hun voor-schryven te gemoet quam) heeft hier over naer *Brussel* afgevaardicht *Ian Schaep* ende *Ian Gyssink* ende daer door zoo veel wtgewerkt, dat de Koningin, wt den naem van den doen wtlandighen Keyzer, deze bede toe-stond; daer by doende deze reden, dat deze Stad, als aen een bequaemen hoek geleghen ende in voor-tyden eene goede koop-Stad geweest zijnde, nu door het naerderen van den stroom wel weder moght aen-groeyen en werden op-geholpen.

20. De Keyzer op nieuws met veele Duytse, Italiaenen en Spaniards gesteeuwighd, is van *Augsburgh* op *Lindaw*, ende zoo naer *Lotrijk* verreyft, maekende op den 20. van den Wijnmaend een aenvangh van 't beleggh van *Metz*, hem door de Fransse eerlangh ontweltighd. 't Welk alzoo hy zeer ende langhen tijd be-yverde, ende de Koningh zich bangh en vreesachtigh bevoude, liet de Stad-houder *Guyse* hem verzeekeren, dat de Stad geen nood zoude leyden, ende hy tot het weder veroveren van *Hesdin* het overschot van zijn volk den Hertogh van *Vendosme* vryelijken moecht toe-schicken. Waer over ook de Keyzer, hoe wel hy om *Metz* te bedwinghen alle kraght en behendigheyd te werk stelde, ende de troppen van den Brandenburger (die nu by hem in genade was aengenoomen) by de zyne had gesmolten, met al zyn geld en geweld niet byzonders en konde verrichten. Ende alzoo is de belegeringh van *Metz* gestaekt, welke hem van 100000. voet-knechten over de 40000. zoo door de koude des winters als andere ongemacken hadde vernielt. Maer de Keyfer in de Nederlanden zijne winter-rust gehouden hebbende, nam daer na, om de schande van het voorigh beleggh te heelen, een opzet, † *Teroane* op de pael-steden van Vrankrijk ende Wals-Vlaenderen in te neemen. *Teroane* was niet alleen weghen zyne gelegheneyd en konstighen werken dubbel vast, maer ook met een zeer sterke bezettingh bewaerd, welke om haere dagelijxer strooperen by de naest aen gezeetene vol-

ken geen minder wangunst als schrick veroorzaekte. Daneerzulx gebeurde, had *Vendosme* Stad-houder van *Picardien*, door een nieuwen vondt zijn geschut over 't moeras sleepende, *Hesdin* weder veroverd. Onder dit had de Keyfer, terwijl de Grave van *Manfeld* by de Fransse gevanghen zat, *Roffem* op Lutzenburgher-land afgevaardicht, om de Stadhouderschap aldaer te bedienen. Maer *Vendosme*, om de Keyferse van *Teroane* af te trecken, maekte gelaet van een inval in Vlaenderen te willen doen, hoe wel niet gezind zyn plaats te verlaeten, eer de Koningh met meerder volx zelve by de hand was. Als middeletijd de Keyferse *Teroane* met alle moeghelyke kraght aen-greepen, zyn 'er in de eerste en tweede stormen veele Fransse edelen en onder de zelve de Stad-waerder *Deffy* gebleeven, wiens ampt by *Montmorancy* voort is aen-gevaerd. Doch alzoo de Keyferse, na 't neder-velen van de toorens en rondecen, door verhooren buskruyd een groot vack van de muyr met eenighe Fransse hadden laeten springhen, ende de gracht daer door met puyn gedempt; verfocht *Montmorancy* wel in handelingh te treden, zonder efsen wel eene wapen-rust te bedinghen. 't Welk oorzaak gaf, dat de Keyferse op de opene Stad aen-loopende (terwijl de Fransse op ongetwijfelde hoope van verdragh, ofte wt onmaght de wijk namen) met een woedend gemoed alles voor de vuyft nederhieuwen. Als doen is de Stad wt bevel des Keyfers tot den grobd toe afgebrooken, met zulke vreughde en graegheid van de na-buyren, dat men in korte daghen naulijx eenige overblijfselen van deze beroemde en overoude Vestinghe meer en zaggh.

21. Daer na is ook *Hesdin* met een storm en ter loop vermeerderd, niet zonder groote nederlaghe van de Fransse, ende met verlies van *Horatio Farnese* Hertogh van *Castro*. Deze Stad met zijn Slot liet de Keyfer al mede om verre werpen, ende dicht by aen een genoeghlijker en bequaemer plaats eene nieuwe Stad van den zelve naem op 't volghende iær op-bouwen. Onlanx hier na sloegh *Anne van Montmorancy* de Keyferse by *Dorlens* wt het veld, bekoemende tot buyt den Prins van *Espinoy* ende Hertogh van *Aerschot* neffens seven vaendelen; een kranken troost ten oplicht van het voorigh verlos. Onder tusschen had ook Koningh *Henrick*, met eene vaerdighe maght den Keyferse tegen-gaende, veele Vestinghen op den zoom van Vrankrijk in-genoomen; onder andere *Marienburgh*, *Booigne*, *Dinant*, *Clivoy* ende *Binch*, 't welk om zijne swackheyd wtgeroofd wierd ende verlaeten. Hy had insgelijx *Renty* met een wal ofte borst-weeringh vast beslooten; dan door manghel van lijf-neeringh, ende door 't ontstaen van menigherley ziekten wt vervuylinghe van de lucht, liet hy eyndelijken de belegeringh vaeren; na dat hy eene treffelyke overwinningh op den vyand had bevochten, ende veele Keyferse te slaepen geleght. De Keyfer, na des Koninx vertreck etlyke daghen tot het opmaeken van 't Slot bestaedende, is van daer op *S. Omer* in Vlaenderen, ende op 't laetste naer *Brussel* gekeerd. Op het eynd van 't vergangen iær was de Koningin *Marie* in Engheland gekroond; van welkers houwelijck met des Keyzers zoon *Philips* doen sterk wierd gesproken. 't Welk wanneer eenighe Grooten van Engeland met de wapenen zochten te keeren, is daer over *Johanne van Suffolk* by 't hoofd gevat, ende nefe-

* *Ex schoetis Hugoniamis.*

† *Teroana, Montmorion metropolis.*

1554.

fens haer vader ende man op den 12. van den tweeden maend deses iaers te *Londen* met den bijl geslaeghen. Daer na hebben de Engelsche Standen over dit stuck gezeeten, die het voorzeyde houwelijk onder zekere bepaelingen toe-stonden. Alsdoen heeft de Keyser binnen *Brussel*, sijn zoon die nu door by-slaepen *Koningh van Engeland* was geworden te gevalle, af-stand gedaen van 't Hertogdom van *Milanen*, ende het bezit wt den naem van *Philips* over-gegeeven aen *Lodewijk Cardona*. Waer na *Philips*, na gehoude bruyloft met de *Koninginne Marie*, om sijn ziekelyken vader te bezoeken wt *Engeland* is ontbooden; aen wien de Keyser (zoo de geruchten liepen) alle syne Rijken en hoogheid gesind was op te draeghen. Naderhand heeft de krijgh, die op het voorighe jaer in *Toscana* was begonnen, tusschen den Keyser niet alleen ende de *Fransse*, maer ook tusschen den *Grooten Hertogh Cosmo* ende de *Fransse*, meer ende meer gevlaent en toe-geuoomen. Aengesien de Hertogh, hoewel ter ongelegener tijd van de Keyserse begeeven, tot syne verzeekingh hoogh-noodigh oordeelde, de *Fransse* in 't geheel wt sijn gebied te verdryven. Doch 't is ons genoegh, dese buyten-landse geschiedenissen als met een vinger te hebben aengetoerd.

22. Op desen tijd is 'er mede wt bestel des Keyfers, ofte te *Zwol* ofte te *Vollenhoe* in *Over-Yssel*, eene *Cancellie* op-gericht, alwaer eerste *Cancelaer* wierd *Rodolf van Hattem*, eens *Burgemeesters* zoon van *Kampen*; na hem *Ian Meps* een *Groeninger*, ende de driede *Halewijn van Roen* een *Hollander*, ende *Raeds-heer* te vooren aen 't *Hof van Spier*, die daer na de zelve waerdigheyd van *Cancelaer* binnen *Arnhem* heeft bekleedet. Maer hoewel de Keyser ende sijn *Stad-houder Arenbergh* de *Cancellie*, als gezeyd, met allen yver poogden in te voeren ende in wesen te houden, is de zelve nochtans, als strydigh tegen des lands ende der drie Steden vryheeden, op het menighvoudigh tegen-streeven der *Standen* van *Over-Yssel*, naderhand weder af-geschaft. In den zoemer was 'er binnen *Lubeck* eene vergaderingh van de *Hanze-Steden*, ende daer heen mede genoodighd de *Steden* van *Gelderland*, zoo veele aldaer eenigh gezagh ofte stemmen hadden. Onder andere deden de *Hattemers* aen de *Overigheyd* van *Arnhem* kond, sich vernoodzinnende, dat sy desen zit-dagh niet en konden bywoenen, ende echter verzoekende dat men ze by gelegenheid schriftelyken wilde onder-richten van al 't geen haer in 't byzonder was raekende. Die van *Wageninghen* koozen tot hun volmaghtiger *Ian van Stracien* *Burgemeester* tot *Arnhem*, ende loofden hem en syne dienaeren vrydinghe van allen last en hinder, welke hem in dit sijn ampt ofte onder weghen moghten ontmoeten. Eenighe schriften op het *Raed-huys* van *Doornburgh* berustende schijnen aen te wyzen, dat dese verzamelingh geweeft is niet tot *Lubeck* maer tot *Colen*, ende dat daer op van weghen hare *Stad* waren verscheenen *Daem Splinter*, *Egbert Hoef-smid*, ende *Albert Schaepe*. Meldendaer neffens, dat 'er ook op 't vergangen iaer een *Antzee-dagh* te *Wezel* aen den *Rhijn* was wt-geschreeven. Ten welken tijde de *Koninginne Marie*, de na-zacte van *Eduard*, de vryheeden der *Hanze-Steden* in een openen brief bevestighde, haer stellende in 't

oude gebruyk en besit van de zelve; onder beedingh dat sy de onbereyde en ongewerde laekens voortaan in zulke menighe naer de *Nederlanden* niet en zouden versleepen, ende de *Engelsche* by haer zoo grooten voor-recht genieten, als sy by de *Engelsche*. De gemeene boeken-kasse van *Thiel* kreegh doen ter tijd mede syne eerste beginzelen, door toe-doen van meester *Rodolf Kock* ofte *Keek*. Want na dat *Hubert* ende *Henrick van Dornick* kerk-meesters aldaer, tot sijn dienste eene sierlyke vertreck-kamer hadden doen bouwen, vermits *Rodolf* te vooren een *zilveren Dalmaet* (zoo sy 't noemen) ten behoeve van de zelve kerk had vereert; heeft hy naderhand noch sijn heele boeck-winkel, welke over de 300. *goud-guldens* gekoft hadde, aen 't gemeene best mildelyken geschonken.

23. Op dit iaer had de Keyser laeten afkondighen, in syne *Neder-landen* geene dalers te begeeven, dan die onder sijn naem en beeltenis waren geslaeghen. 't Welk als *Kampen*, *Deventer* ende *Zwol*, *Keyserlijke Steden*, welke in 't byzonder altoos met eene munt hadden voorzien geweeft, alseen ten hooghsten schadelijk dingh weygerden aen te neemen, ende echter de Keyser met sijn *Stad-houder* (voor-wendende, zulx hare voor-rechten niet after-deeligh te zijn, dan alleen den Keyser en syne heerlijkheden te raeken) op het *Plackaet* dronghen, hebben sy voor 't laetste van *Marie* zoo veel verworven, dat dit geslachte van *Over-Yssels* geld voor een tijd in hare gewesten zoude geleeden worden. De afgezanten van de *Steden* en *Ridderschap* waren doen dese: *Dirk van Voorst* van weghen *Salland*; *Rudolf van Scheven*, voor *Twent*; *Rudolf van Oostentwolve*, voor *Vollenhoe*; *Geeraert van Yrte*, voor *Deventer*; *Egberten Bisse*, voor *Kampen*; meester *Henrick van Tiel*, voor *Zwol*. Neffens dese *Ridders*, *Unike Ripperda*, *Drofftaet* van *Salland*; *Goossen van Raesveld*, *Droff* van *Twent*; *Ian Sloet*, *Droff* van *Vollenhoe*; *Willem van Bockhorst*, *Onder-droff* van *Ysselmuden*; *Barend van Schedelich*, *Bevel-hebber* van *Othmarfen*; *Ian van Redo*, *Droff* tot *Diepenheim*; *Barend van Beverfoord*; *Egbert van Ense*, *Rent-meester* van *Salland*; *Dirk van Ysselmude*; *Wolf*, *Geeraert*, *Henrick* en *Willem Mulart*; *Ian van Rocharen*; *Reynold van Koeverden*; *Iasper van Twickel*; *Ian Rengers*; *Heiman Mulart*, *Schout* van *Zwol*; *Ian vanden Botselaer*; *Ian van Middachten*; *Wolter van Heyde*; *Stoven van Harst*; *Seine van Brenen*; *Henrick van Laer*; *Ernest Itersum*; *Henrick van Oudenniele*. Van weghen *Deventer*, *Arend van Oldenniel*, *Geeraert van Yrte*; van weghen *Kampen*, *Egbert ten Busch*; van weghen *Zwol*, *Ian van Harfolt*, *Wolf van Istersum*, *Iacob* * *Dristabelte*, ende *Henrick van Tiel*. Op desen tijd begonnen de *Iesuijten* het hoofd allenxkens op te stecken, ende, als een hoop padde-stoelen, overal schieliken en in groot getal te vermenighvuldighen. Ende want hun oorsprongh noch heel nieuw en duyster ende de naem schier onbekend was, wisten sy metten eersten by de luyden nauwlijx gehoor ofte geloof te vinden. Hier van geeft blijk een † scherp verbod, in den aenvangh van 't naest-volgende iaer door de *Overigheyd* en meesters van 't *Niclaes* *gilde* der

* Leest, *Diersterbeke*.† Ex collethaneis *Gerardi Canisij*, *Consulis eo tempore Neomag.*

Stad

1555. Stad *Nymegen* tegen hen wt-gekoemen, wesen-
de schier van zoo een inhoud: Dewijl eenighe,
die sich Iesuijten lieten heeten, in stilligheyd ende
zonder sich by den Raed aen te geeven in de
Stad waren gekoemen; daer sy bestonden zoo
in 't heymelijc als in 't openbaer Gods woord te
hooren, ende ook in etlijke kerken zelve dienft te
doen, daer neffens afterbaxe t'zaemen-rottinghen
te maeken, om door dat middel het zaed van
twee-spalt te beter te zaeyen ende te gelijk
etlyke erf-goederen aen sich te werven; zulx
dat 'er wt dese beginzelen alreede onverstand
en scheuringhe was ontstaen; ende dag-helijc
noch meerder quaed en ergernis stonden te be-
zorgen: Dat sy mede meer Geestelijcheits
hadden dan sy voeden ofte onderhouden mogh-
ten, ende de gemeyne burgheren en doorgaens
schaemele ingezeetene niet hooger behoorden
belast en wt-gemergheld te worden. Derhalven
gebooden sy, dat men de nieuws in-geloope
Iesuijten door een Roey-draeghet de weet
zoude doen, om sich den eersten dagh voordien
laetsten wt de Stad te verpacken, ofte dat men ze
anders geen scherm en zoude toe-staen. Wan-
neer daer na de Iesuijten den Raed de waerom
af-vroeghen van zoo een vreemd, ende; huns
oordeels, onheusoordeel; hebben die van den
Raed hen dese over-draght slechts doen voor-
lezen, en aenzegghen dat sy daer by dachten
te blyven. Wanneer ook weynighe iaeren laeter
Dirk Canis eene syne huysingh hadde verkocht
om van den Iesuijten bewoond te worden; heb-
ben die vanden Raed zulx verstaende dese op-
draght, als wt kraght van de voorighe keur
maghteloos en van geener waerden, voort doen
vernietighen.

24. Na dat de Keyfer op 't volghende iaer de
andere Nederlanden eene zekere geld-beede
had op-gelegh, schreef hy met een aen de Gel-
dersse Ridderschap en Steden-gezanten, hoe de
Koningh van *Vrankryk* hem steeds met een nood-
loos oorlogh quam plaeghen, ende deshalven ver-
zocht, sy wilden doch, met het wt-zetten van eene
lydelijc scharinghe, hem dese lasten wat helpen
verlichten. De Staeten zeyden hier op, dat,
hoewel de *Fransse* hem wele moeyten aendoeden,
ende sy grootelijc aen hem verplicht waren, de ont-
fanghers echter wt eenen mond klaegden, dat de
eude wt-zettinghen noch niet ten vollen waren in-
gebeurd: daer nevens waren de landen en inzaeten
in de voorighe oorloghen zoo verarmd en wt-geseerd,
ende wierden noch dag-helijc, vermits den geduyrigen
door-tocht en in-legheringh van 't krijghs-volk, mee-
rendeels zoo bedorven en vertroeden, dat sy quaelijken
de bloote kost en brood in de spinde konden hebben,
behalven andere ongelijken en vrouwen-kraght die sy
hadden te bezuyren. Doch de Stad-houder *Lalain*
Grave van Hoogstraeten, die doen bed-legerigh
was, smeekte wat hy moght, dat sy des Keyfers
verzoek zouden plaets geeven, ende den vyand
geen bod, om by dese gelegenheid den Keyfer
een onder-steek te doen. In die daghen is 'er
tusschen de *Hollanders*, ende die *Steden* welke
lanx den boord der *Zuyder-zee* aen *Gelderland*
belenden, te weeten die van *Kampen* en *Vollenhoe*,
een heftigh verschil gereesen, ende aen weder-
zyden zoo hard gedreeven, dat het dingh-tal tot
op den iaere 1559. noch aen den haek hingh.
De *Over-Yffelsse* klaegden, dat de *Hollandse*
water-scheepen met hare treck-netten zelfs de
kleynste visfen ende het zee-gruys, der visfen

noodzaekelijc aen, t'eenemaal in die zee onder-
schepten, ende daer en boven den vis-vangh te
schande maekten, in 't byzonder omtrent de
monden van den *Yffel* en 't *Swarte Water*, dewijl
sy aldaer, buyten recht en wijd buyten de paelen
van *Holland*, bestonden te visfen. Dit dingh-tal
diende voor 't *Keyferlyke Hof*, ende wierd de
Grave van Arenbergh Stadhouder van *Vrieland*,
Over-Yffel en *Gröningen*, ende aen d'andere
zijd de *Prins van Oranje* by den mouw gevat. Ick
verneem ook, dat *Vigel van Zwibem*, hoofd van
den *Keyferlyken Raed* over dese zaek van de
visfers is aengezocht, ende de *Over-Yffelsse* ge-
zanten, om raed te vraeghen aen syn huys koc-
mende, by geval op een bank in de zael hebben
gesien een zilveren water-schip na de kunft ge-
maekt, ende aldus toe-gesteld, dat het scheen als
met syne volle zeylen en wt-gespreyde netten
voort te vaeren ende te visfen. Alzoo zochten de
Hollanders hunne zaek, die sy met bondighe
redenen niet en wisten te bekleeden door het om-
kooopen van de *Richters*, welker goede gunst
dickwijls zoo goed is als goed recht, te verbloem-
en en over eynd te houden. Na langhe knib-
belingh ende menigh hayr-mond-ende messen-
gevecht, is ten laetsten den visseren een zeeker
besteck en perk voor-geschreeven, waer over sy
niet en vermoghten te schrijden. Hoewel ick
bevinde, dat ook naderhand ten tijden van *Margriet van Parma* het zelve kraekeel van de *Gel-
dersse Staeten* is hervat, naektelyken aenwijsen-
de, hoe grooten schaede en ongerief de visserye,
ende met naemen die aen de *Zuyder-zee* gren-
zende luyden en Steden, hier door quaemen te
lijden.

25. Onder dit was op de paelen van *Neder-
land* en *Vrankryk* (gelijk doch gemeenlyken de
oever-kanten en wterfde dijken het meeste geraes
van de zee-golven en winden hebben wt te itaen)
alles in vrees en roeren. Om dese oorloghs-
buyente stillen, zijn de *Keyferlyke*, *Fransse* en
Engelsse gezanten tusschen *Calais*, *Ardres* en *Gre-
velinghen* in minnelijk verspreck getreden, dan
na etlike daghen weder zonder baet gescheyden.
Hier over liet *Koningh Henrick*, dewijl hy
door syne dienaers in *Italien* den krijgh ver-
volghde, hier te lande *Marienburgh* en *Mastres*
by tijds met goede bezettingh en alle noodzae-
kelijcheyd verzorgen: vermoedende, dat de
Keyfer daer heen syne maght wel moghte wen-
den, vermits 'er bereeds een deghelijc legher
van hem onder 't gebied van *Marten van Rossen*
in die gehuchten de wachte hield. Daer na zond
hy eene menighe van ruyteren op de grenzen
van *Wals-land*; ende waren de *Keyferlyke* dagh
en nacht over-besigh in het vast maeken van
Givay. In 't *Keyferlyke* legher was een ver-
werde hoop van *Duytssers*, *Geldersse*, *Luyker-
waelen*, ende ook *Spaniards*; behalven de *Hoog-
duytsse* ruyterye, die eerst de werre zocht ende
niet en konde verdouwen, dat aen de *Spaensse*
hunne leeningh betaeld wierd, ende sy, als scheel-
kinderen, onwaerdelijken over de hand geslae-
ghen: daer na begonnen sy om de schaersheid
van lijf-neeringh (vermits sy op eene maghere
koey-weyde waren) alle te brullen; ende eyn-
delijken, vermits het blaeken van de *smet-ziekte*,
veele allenxkens wegh te sterven, ook eenighe
van 't vaandel te verloopen. Maer meest, na dat
Rossen, de aenvoerder van de *Geldersse* schae-
ren, met desen euvcl bevanghen ende voort naer

onder be-
terwde lae-
de Neder-
nde de En-
t genieten,
aken-kasse
syne eerste
ester *Rodolf*
nde *Henrick*
ot sijn dienft
dden doen
een zilveren
ehoeve van
naderhand
over de 300.
meene best

r laeten af-
geene dalers
en bseltenis
en, *Deventer*
like in 't by-
len voorhen
delijk dingh
er de *Keyzer*
lende, zulx
te zijn, dan
reden te raec-
bben sy voor-
ven, dat dit
or een tijd in
den. De af-
schap waren
gen *Salland*;
; *Rudolf van*
art van Ierse,
or *Kampen*;
ol. Neffens
Drossaet van
van *Twent*;
em van *Bock-*
; *Barend van*
nartien; *Ian*
; *Barend van*
-meetter van
lf, *Goeraerd*,
an *Rocharen*;
Twickel; *Ian*
n *Zwol*; *Ian*
hten; *Wolter*
van *Brenen*;
Henrick van
t, *Arend van*
vegghen *Kam-*
n *Zwol*; *Ian*
cob * *Drista-*
iefen tijd be-
enxkens op te
zoelen, overal
menighvuldig
gh noch heel
niet onbekend
luyden nauw-
n. Hier van
, in den aen-
door de *Ove-*
laes gilde der

ij, *Consulis* eo

Stad

1555. Antwerpen gevoerd, aldaer wt de wereld was wtgegaen. Zoo rouwigh waren sy over hun landsman en Veld-heer, die sich zoo minzaam en goed-daedigh plaght te toonen teghen de syne, als vreeslijk tegen den vyand. Hoewel eenighe willen, dat hy van syne benijders, die sijn geluck en hoogheid met schiele ooghen aenzaghen, door vergift gemenghd met hetnat van een gezoonden duyve, 't welk sijn liefste eeten was, te slapen zy geleyd. Dan ick wil eer gelooven, dat dese luyden de nijdigheid en eer-zucht van de Grooten ende de boosheid van de wereld al te veel quaeds toeschrijven: quanzuys als of het een zeltzaam dingh ware, dat eene algheimeyne vervuylnis des luchts de maghtighe meer zoude spaeren dan yemand wt den gemeynen hoop.

26. Dit is die *Roffem*, onder wiens beleyd de Hertogh van Geider *Karel van Egmond* zoo menighe oorloghen heeft wtgehardet ende met voorspoed afgelegh; die gants Nederland en de aenbuerende gewesten zoo dickwijls de koorts op de leden heeft geiaeght; die na de verzoeningh en afstand van Hertogh *Willem*, den Keyser tot den laetsten snick toe volstandelijken is bygebleeven. Men geeft hem na dit manhaftigh spreek-woord, 't welk hy veeltijds in den mond had, dat het branden bermeeſte * *verciersel was van den oorlogh*. Doch hoewel hy te Antwerpen is geruft, is hy echter begraven ende sijn rife nedergeleyd in het kercken van syne Heerlijckheyd *Roffem* in Bomeler-weerd. Alwaer naderhand, ten tijden van *Mendoza*, sijn graf door een Spaens zoldaer (gissende moegelijken, dathy by sijn leeven een hoofd-ketter ofte scherp vyand van Spanien was geweest) is geopend en 't lichaem wt de kilte gehaald, doch op het verwijt van een ander Spaniard, voort weder in sijn plaats gezet; daer men aen beyde sijne zijden twee bus-koghels vond, zoo dat hy zelfs na sijn dood vuyr en vlam schein te blaesen: gelijk ook sijne huysinghe tot *Arnhem* by hem getimmerd en bewoond, al noch eenighe Nickersen Veld-duyvelen met hoorens op de kop; gewapende krijghs-luyden en andere vreeslijke dinghen, van buyten is vertoonende. Andere † verhaelen, dat aldoen sijne doode beenen, als een kostelijc iuwel, wt last van den Cardinael *Andries van Oostenrijk* naer 's Hertoghen-bos zijn overgebraght. Men zoude sijne deughden voor volmacht moeghen houden, indien hy de wetten van den oorlogh en de gerechtigheid van de zaak in het dienen altoos zoo wel hadde betracht, als hy de handelingh van den oorlogh en kunst van 'raf-rossen te deegh verstond; aengesien hy in spits-vinnigheid, haestigh beraed en lijdzaamheid van arbeid sijn meester niet en vond; noch ook in daedelijke manhaftigheid, die hem zoo eyghen was, dat men de knevels van sijn baerd, † zoo men zeght, veeltijds zagh beweeghen en overeynd rijzen, wanneer hy tegen den vyand zoude aengaen. Zijnde in dit stuck den grooten *Schanderbeek*, den geesfel der Turken, niet ongelijk; die zulke vuyrigheid be-

toonde midden in 'tschermutzelen, dat het bloed met heele strenghen, als water wt een spuyt, wt sijne lippen wt-sraelde. Na sijn afsterven zijn sijne goederen, als een twist-appel ofte grabbel-worp, onder de erven in stucken en lappen gescheurd, ende door onderlinghe twist-gierigheid verminderd ofte aen vreemde handen gekoemen: waer wt dit zeghs-woord ontstond, *daer Roffems goederen met den doghen waren gewonnen, en weder met de pen verveerd*. Behalven dat de mannelijke na-laetenschap van dit edel geslacht, als tot een toe-maet van plaeghen, rechtvoort t'zaemen met den naem van *Roffem* t'eenmael is wt-gestorven. Want *Roffem* niet dan eene eenighe dochter had geteelt, geheeten *Anne*, welke met eene aengeboorene stommigheid gestraft ende daer over schaemachtigh zijnde, op zeecker Huys niet verre van Utrecht buyten het gewoel van menschen wierd op-gevoed. Het laet half ongeloovelijk (hoewel ook anders het doorluchtigh voor-val, sich eertijds vertoonende in den zoon van den Koningh *Cyrus*, alle twijfelmoedigheid in desen kan wegh neemen) 't geen met waerheid van haer word verhaeld. Hoe te weeten in haer volwassen ouderdom (als wanneer sy, om zeecker haer dingh-tael te vervolgen ofte te voorderen, by de Richters van Utrecht was geegaen ofte ontbooden, ende aldaer yet ongemeyns haer voor-quam) door eene schielijke ontfeltenis haer tongh is los geworden, ende zedert dien tijd noyt haer plicht heeft geweygert. Dit heeft my gedocht van *Roffem* ende den sijten kortelijken voor te stellen, als van den eersten en vernaemdsten krijghs-held die oyt in Gelderland heeft in de wiegh geleeghen, ende wiens naem niet alleen by huys maer ook elders zoo † ruchtbaer is, dat noch op desen dagh die van den *Haegh*, *Antwerpen*, *Loeven* en *Parijs* niet zonder roem en yhoghe sijner gedenken. In syne plaats quam *Willem van Nassouw* Prins van *Oranje*, die, noch iongh van iaeren maer volwassen van verstand en oordeel zijnde, na 't voltrecken der werken van *Charlemon* het Slot *Fagnol* in-nam en vernielde, timmerende aen een bequaemer oord een ander, ende de Stad *Philippe-ville*, na des Keyfers zoon alzoogenoemd, sterk maakte.

27. De Keyser verdrietigh over den teghen-spoed, welke hem te vooren van de Duytse Vorsten ende nu van den Franffen aenquam, ende sich daghelijc zwacker bevoelende, begon in ernst op sijne Spaensse reys te denken; te meer, alzoovoor heen sijne moeder *Iohanne van Aragon* te *Madrid* was over-leeden, welke na dood van haer man *Phillips*, van hert-zeer en yver-zucht in eene krank-sinnigheid was gevallen,

† *Martinus Rossemius, homo ad quilibet audendum maxime impiger, miles non minus strenuus quam belli Imperator consultus, prodicionibus struendis à natura fides acque compositus; cuius ductu olim Haga Hollandiae, intuentibus propemodum praecipuit etiam eius Insule civitatibus, erat drepta. Ita Iohannes Servilius in libello, cui nomen Conjuratio Gelro-Gallica in Antverpian. De illo sic noster Scriptor: Ar-nibal in castris, Romanus in agmine Caesar, ROSSEMIUS Gelro solus utrumque fuit. Illum Caesare formidavere cohortes, Illo sepe fuit Gelrus tuta Duce.*

* *Het magnificent. Autor sic extulit: Sicit canticum Magnificat exornat vespas, ita Incendia bellum.*

† *Aub. Mvæus in Chron. Belg.*

† *Hæc & quæ sequuntur ex relatu fide dignoriam tradimus.*

1555. zoo dat sy met beuzelinghen en mijmeryen, op de wijze der kinderen, voort al haer leeven toebrecht. Haer wt-vaerd werd van den Keyfer te Bruyffel, ende van Ferdinand binnen Augsburg gehouden. Onlanx te vooren was Philips wt Engeland over-gekoemen, op wien de Keyfer, alle sijne hoogheyd, als een langhen en lastighen tabbaerd, van zelfs wt-treckende, van fins was zoo veele Rijken en landen over te zetten. Dit geheymenis door de Neder-landen ruchtbaer wordende, zijn de Staeten in den Wijn-maend by een geschoold, alwaer hy verklaerde, *eenemaal van voor-neemen te zijn het bewind af te treden, ende sijne ziel en zielge gaede te slaen, welke niet alleen by horten weder quam, maer alle daghen ergherde, ende overzulx het geluck van sijn zoon te zeyten tegens den voorspoed des Koninx van Frankrijk; welken sijnen zoon, als een iongh, bedaerd en deughdelijk Vorst, by haer luyden, in sijne stede, voor-stelde, om den zelven als haer wettighen Land-vorst en Erf-heer betaemelyke geboghsaembeyd, eer en trouw te bemeyzen.* Na deze woorden is Philips op-gereezen, kussende met eene diepe ootmoedigheid sijns vaders handen. De vader heeft hem wederom minnelijken om-armt, ende de hand op sijn hoofd legghende, voor Vorst der Neder-landen verklaert en alle heyl toe gewensht; met vermaeninghe, dat hy God boven al zoude voor ooghen houden, ende de wetten beschermen, als zijnde de byzonderste zyulen en grondvesten van eene gezeegende heerschappye. Wanneer Philips daer op sijns vaders hand wederom had gezoekt, ende de Staeten met een beleefden wenk gegroet, heeft van sijnen *weghen Perenot Bisschop van Areche* in de Franse tael des Koninx dankbaerheid tegen sijn vader en goeden zucht tegen de Nederlanders in 't breed wt-gemecten; geevende in 't voorby gaen den Franssen een schimp-schoor, wt zaake sy de billike vredes-middelen hen te *Grevelingen* onlanx aengebooden hadden af-geslaeghen. Daer na is *Jacob Maes* op-gestaen, dankende wt den naem van de t'zaementlijke Neder-landers den Koningh, ende hunne trouw, leeven en goederen gelijk sy den vader gedaen hadden, hem toeeygenende. Als Philips gezeeten was, heeft de Koninginne Marie, door welkers kloeken raed de Neder-landen nu 33. volle iaeren met lof waren bediend, haer ampt mede op-gezeyt. In hare plaets is op-geschooven *Philibert Emanuel* Hertogh van Savoye. Alsdoen is de Keyfer, lennende op de schouderen van den Prins van Oranje, wt de zael gegaen. Een maend ofte twee geleeden, heeft hy de Staeten wederom op de zelve plaets bescheyden, ende alle syne Rijken, eylanden en gewesten zoo in dese als in de nieuwe wereld sijn zoon op-gedraegen; doende te gelijk eene bezendingh aen sijn broeder Ferdinand, ende hem na over-leveringh van de kroon en staf, vermaenende om de zorgh van 't Rijk in syne stede aen te vaerden, ende sijn zoon Philips de Duytse Vorsten en Steden aen te prijzen.

28. Maer vermits in Italien ende omtrent de Neder-landen de Keyferse en Franse noch een sterken krijg dreeven; hield de Keyfer daer op aen, dat men, indien de vrede niet verkrijghliken was, ten minsten eene wapen-rust voor eenighe iaeren zoude beraemen; welke ook onlanx daer na in 't Klooster *Vaubelle* by *Kömerick* is beslooten, in den aenvangh van 't iaer 1556.

De voor-waerden waren, dat 'er te land ende te water, zoo wel in de Nederlanden als door Italien ende aen andere gewesten, zittende onder 't gebied van beyde Koningen, een vijf-iaerigh bestand zoude wesen, ende een yegelyk middeler-wyl vol-barden in 't bezit van de plaetsen met de wapenen veroverd. Aen weder-zyden wierd de Paus hier in beklemd, dan de Napesse en Siciliaense ballinghen van den Keyfer wt-bedonghen. Doch dit besceck is noch binnen 's iaers te niet gegaen en verbrooken. Kortts daer na op den 6. van den Lente-maend heeft sich een groot en luchtigh gesternte, zwiere met een gekronkelden hayrighen staert, 12. heele daghen in het teyken van de * Waegh ver-toont. De Keyfer duydende, dat hem dese boode den dood quam aenzegghen, ende hem de weert doen van sijn huys by tijds op te schicken; beval alles tot sijn vertreck gereed te maeken, 't welk hy den Raed van *Spier* door brieven ook aendiende, reysende voort tegen 't begin des zomers naer *Souburgh*, een Slot in Zeeland van hem doen bouwen; om van daer met een goeden wind op Spanien t'zeyl te gaen. Daer na schreef hy mede aen de Standen van Duytsland, ende verwittighde ze, dat hy de zaeken van 't Rijk sijn broeder Ferdinand Rooms Koningh had aen-bevoolen; met verzoek, dat sy hem voortaan wilden gehoorzaemen. Maer wel weetende, dat het recht van verkiefsingh en afstand aen 't believen der Keur-Vorsten was hangende, heeft tot dien eynde den Prins van Oranje met veele deftighe mannen wt-gezonden, die echter niet dan t twee iaeren laeter, om menigherley belezelen, hun last vol-trocken. De Keyfer sijn af-scheyd neemende van sijn zoon Philips ende den Hertogh van Savoye, is op den 16. van den Herft-maend, met syne zusteren de Koninginnen *Eleonore van Frankrijk* ende *Marie van Hungaryen*, van *Suburgh* met een Oosten wind af-gestecken, ende binnen weynighe daghen te *Laredo* in *Biscaven* geland. Nauwlijx was hy wt het schip getreden, wanneer de vloot door eene onstymighe vlagh in de haven schieliken is verspreyd, ende het hoofd-schip gezonken, als 't welke den Keyfer ende des Keyfers geluck niet langer en zoude voeren; ten zy dat door dit onweder zijn voorgespeld de Nederlandse onrusten, na des Keyfers vertreck ende meestna sijn dood gebooren, waer door het schip van sijn staet niet alleen schier is om-gekeerd, maer ook het beste deel van 't Huys van Oostenrijk af-geruckt. Aen strand komende zoude op syne knyen hebben gevallen, ende de aerde gekuft, zeggende: *Zyt gegroet, mijne lieve moeder, ick ben bloot wt mynes moeders buyk gekoemen; tot u, als mijne tweede moeder, keer ick naech wederom.* Van daer is hy op een ros-baer naer *Valladolid* gedraeghen, ende wijders na 't *Ieroons* Clooster. Op dit iaer hebben de Gelderse aen handen van Philips van *Montmorency* Grave van Horn, hunnen Stad-houder, in het af-wesen van Koningh Philips, den eed gedaen, die het Venloesse verdragh mede op nieuws bevestighde.

29. Ick weet wel dat de waerdigheid van de Tijd-schrijvers meest daer aen hanght, dat sy sich bemocyen met het verhaelen van zaeken van groot gewicht en diep geheim. Dan dit en raekt niet zoo zeer de geene, die, aen 't begriep en de geschiedenissen van een byzonder

† Vid. autor pag. 871.

land

lat het bloed en spuyt, wt-sterven zijn ofte grabbellen lappen gest-gierigheid den gekoemtfond, die en gewonnen, lven dat de del gellacht, rechtevoort t'eenemael et dan eene eeten Anne, mighheid ge zijnde, op t buyten het voed. Het k anders het vertoonende alle twijfel-nen) rgeen eld. Hoe ten (As wan-er volghen van Utrecht ldaer yet on-ene schielijke orden, ende t geweygert de den sijnen n den eersten yt in Gelder-, ende wiens ok elders zoo dagh die van a Parijs niet denken. In uw Prins van n maer volde, na 't vol-ont het Slot merende aen ende de Stad n alzo ge-

r den teghen- i de Duytse en aequam, lende, begon ten; te meer, anno van Ar- welke na dood eer en yert- was gevallen,

quidlibet au- des non minus consultus, pro- à fectus atque m Haga Hol- dum praecipuit, erat drepta- bello, cui no- allica in Ant- criptor: An- agmine Caesar, utrumque fuit- hortet, illo sepe

1556.

land gebonden zijnde, wt gebreck van ftof dickwijls van d'een tack op d'ander over-huppelen, noch altoos een fpoor en de Heeren-wegh konnen houden, dan zomwylen een nood-wegh en engher fteeghen moeten in-flaen, ende wt alle boiften hout by een fprockelen. Zoo doen wy ook, ende gaen nu met een kleynen fprongh ovet tot Over-Yffel, ende tot een naerder vertoogh (vermits andere door onkondigheit ofte verzuym defe dinghen voor by vaeren) van de omftandigheden die omtrent de in-huldigh van den Grave van *Arenbergh* zijn voor-gevallen; om den vermoeyden lezer eenighe wt-spanninghe te geeven, ende te gelijk een voor-beeld aen den geeenen, die in diergelyke zoo flaeftachtighe als moeyelyke gewoonten veel-tijds te veel ofte te weynigh doen. Op den 15. † van den Winter-maend was *Ian van Ligne*, Grave van *Arenbergh* en Stad-houder van Over-Yffel, door die van *Deventer*, de eerste onder de drie Hoofd-fteden, met omtrent 80. paerden in-gehaeld, ende met het loffen van 't grof gefchut gewellekomd. Op den 16. zijn op het Raedhuys erfcheenen de gemeyne Ridderfchap des lands ende de gefchickte der drie moeder-fteden: naementlyken van *Deventer*, *Ian van Dorechem*, *Arend van Oldenmiel*, *Geeraert van Yerte* ende *Goert Straefken*: van *Kampen*, *Egbert ten Bus*, *Henrick de Wolfs*, *Herman Kruse*, ende *Meeftter Herman van de Vecht*: van *Zwol*, *Ian van Haerft*, *Jacob Duyfterbeek*, *Meeftter Henrick van Thijl*, en *Timon de Goyer*, neffens de volmaghtighers der kleynere Steden: daer fy beraedflaegghden, dat men de beraemde verklarigh, alle nieuwigheit onzeggende, by den Stad-houder voor de huldighde zoude doen onder-teykenen. Daer na wierd geleefen het ontwerp van de eeden over en weder te doen, ende beflooten daer van te maeken zes brieven, by den Stad-houder te verzegghelen; met noch een zevenden brief, zulende alleen vervaeten de huldighde en den eed van de landfchap aen den Koningh gedaen, ende by den Stad-houder werden bewaerd. Van de zes paer andere brieven was 'er beraemd, dat die van *Salland*, *Twente*, *Vollenhoe*, *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, elk een dubbel weder-kleed zouden hebben. Na dese voor-fpeelen zijn 'er twaelf wt de Ridderfchap met de gezanten der Hoofd-fteden by *Arenbergh* gegaen, om hem de boven-ftaende verklarigh in voor-raed te laeten onder-fchrijven. Daer na hebben fich de Stad-houder, Cancelaer ende Raeden wt de Proofdy naer 't Hof begeeven by de laft hebbers van de landfchap: daer de Cancelaer *Mops* van weghen den Koningh cene treffelyke redemingh acvingh, welke van zommighen niet zonder narre ooghen wierd aengehoord. Waer op *Arenbergh* de Staeten van 's Keyfers eed heeft vry-gesprooken, ende met een over-gelaecht een zend-brief aen de landfchap, met een bygaende volmaght onder des Koningh zeghel en hand, om huld en eed te doen en wederom te ontfanghen. Doen heeft men hem voor-gehouden een fchoon * boek van de vier H. Leetlinghen ofte gezanten van onsen Saligh-maeker, 't welk men meynt met de eygene hand van *H. Lebuin* gefchreeven te zijn; daer hy ende daer na de Staeten de handen hebben op-gelegh, ende den

* Euan-gelic-boek

huld-brief bezwooren, waer van het mergh zoodaenigh was: *Arenbergh* zwoor ende loofde wt den naem en in de ziel des Koningh, ende zoo voor den zelve als fijnen erven; dat de Koningh de H. kerk, als mede weduwen en weezen, zoude voor-ftaen; de Ridderfchap, Steden, Sterken, landen ende luyden van Over-Yffel onderhouden by alle haere Land- Stad- Leen- ende Dijk-rechten, ende in 't gemeyn by alle haere vryheeden zoo wel van der Anfen als andere, die fy hadden ende tot nu toe deughdelighen gebruyke, de zelve befchermen en doen befchermen na 't wt-wyfen der Keyzerlyker brieven op den 21. van den Sprockel-maend des iaers 1527. daer van gemaekt, ende voorts alles doen en wefen dat een goed Erf-beer en Land-vorst te doen ende te wefen fchuldigh was.

30. De Ridderfchap en gefchickte der drie Hoofd-fteden vertoouende de Staeten van Over-Yffel, als mede die van de kleynere Steden, zwooren hier tegens voor haer en haere erven, den Koningh als hun anderden Erf-beer, en fijnen nakoemelinghen in 't Hertogdom van *Brabant* en *Graefffchap van Holland*, trouw en onderdaenigh te zullen zijn. Daer na hebben aen d'ene zijd *Willem van Buchhorst*, van weghen *Salland*; *Gooffen van Raesfeld*, van weghen *Twente*, ende *Baldewijn Haghen* voor het land van *Vollenhoe*, neffens de Burgemeesters *Schepenen* en *Raeden* van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol*, ende aen d'andere de Stad-houder dese over-draght verzegghelt. Na al desen handel heeft fich *Arenbergh* wt de groote kamer van 't Hof vervoeght naer den *Brink*, daer men op de trap van de waegh een gulden ftuck zag hanghen; ende na dat *Mepke* op nieuws hadde gezewett, zijn de eeden aldaer over en weder vernieuwd, ende het gefchut weder los gebrand. Doen vertrock al dit gezelfchap naer de *Steenre*, daer fy vrouw-volk en een hoffelyke maeltijd vaerdigh vonden, ende dien dagh voort met flampen, roemers wt te veeghen, verheugelyke fnaer-fpeelen, danzen en springhen ten eynde braghten. Naderhand heeft ook *Arenbergh* aen al den adel, den Raed van *Deventer*, als mede aen den *Stede-gezanten* van *Kampen* en *Zwol*, ende aen een grooten fleep van *lufft ouwen* en *dienaers*, een koftel gaff-mael gegeeven: daer acht aemen wijns wierden gedronken. Dan die van *Deventer* waren hem hier met een heel voeder wijns te gemoet gekoemen. Belangende de nieuwigheit welke die van Over-Yffel hun Stad-houder deden verzweeren, daer mede wierd voor al gemeynd de *Cancellye*, die fy, als eene vyandin en dieveleydfter van hunne vryheid, niet langher en begheerden te gedooghen. Onfe *Gelderfche* hadden mede op desen tijd tegens zommighe hoofd-ftucken van de *Keyferfche* *Cancelly-wetten* menighe bezwaermiffen † en klaghten in 't wt getfelt, welke door den Grave van *Horn* den Koningh wierden voor-gehouden: die met fyne Raeden te raed gaende een kort tegen-bericht daer op dede, eenighe rouwe en aenftootelyke plaetsen door eene nieuwe en zachtere wt-leggingh vereffende, andere dinghen verschoonde ofte tot rijpere over-legginghe fpaerde, ende aldus een deel behield ende een deel over-gaf. Doch aengefen dese zaek het ftuck van de rechtsvoordingh meeft aengaet, ende de byzondere ontledingh van alle twijffel-ftucken al te langhtemigh en verdrietigh zoude vallen; willen wy

† Getrocken wt de op-teykeninghen van wijlen *Erneft Witten*.† *Ex abfoleris mſſis.*

daer

daer van tot op een betertijd stil zwygen. *Herman Gravete Niwenaar* en *Moersdeed* eene beweeglyke vertooningh aen delandschap; hoe hy ende sijn vader *Willem* wt hun recht-maetigh bezit van den *Moerssen* tot te *Thiel* ende van de *Moersse* op-komiten in de Ampten van *Kessel* en *Krieken-beek*, geweldelyker wijze en buyten voorgaende kennis van rechten, waren ontzet, ende het genot daer van nu op het elfde iaer ontbeerden: onafgefen sy sich daer over menighmaelen hadden beklaght, ende hunne voor-zaeten in de quaedste tijden voor de Vorsten en 'tland van *Gelder* hun lijf en goed dickwijls gewaeght. Verzocht derhalven, datmen hem schadeloos weder tot sijn oud gebruik wilde helpen, ende daer by hand-sterken ter tijd hy met behoorlijk landrecht daer wt ware verwonnen. De Staeten hebben hem gaerne de ooren geleent, tot sijn behoef den Stadhouder *Montmorency* ende *Grave Karel van Lalain* (die doen, als laft hebbende van den Koningh, om yet anders in *Gelderland* vertoefde) af-gevraeght of hunne maght zoo wijd streckte om dese zaak af te richten, ende, verneemende dat *Montmorency* sich mede eenzydigh verklaerde, met *Lalain* alleen raed gepieght.

1557.

31. In 't begin deses iaers had de † Koningh door sijn Stadhouder den Staeten van *Gelderland* te kennengegeeven, hoe (niet tegenstaende de rust en 't heyl sijnor landen de *Fransse* stille-zaet hem hadde doen aenneemen, op hoope dat het een trap en in-gangh zoude wesen van eene eeuwigh vrede, ende by daerom meest sijnre veyt naer sijnre andere Rijken, daer sijnre tegenwoordighheid niet min dan hier noodigh en was, had wt-gestelt) nochtans de Koningh van *Frankryk*, verkerde paden in-slaende, de *Stad Douay* had gepooght te verrassen, ook op 't zelve pas hier ende daer aende grenzen op de arme onderzaeten gerooft en toe-getast, ende de zelve in sijn Ryk aengehouden; ende zulx tegen de wapen-rust by hem bezwooren en verkondighd, en zonder eenighe aenzegginghe van vyandschap; besmuckende sijn voorneemen met eene versierde verschooningh, ende hem *Philips* een valssen laek op-leggende, als of hy eerst de *Stad Metz* zoude hebben willen vercloeken. Ende hoewel dese omrechtvaerdighe terzginghen hem dwonghen tot eene rechtvaerdighe weder-wraek en noodweer; ende hy daer aen liever alle de in-komsten sijnor Rijken wilde te kost legghen, sijnre Heerlykheeden verhoopen en geld op schade op-neemen, dan dese landen met nieuwe beeden over-vallen: zoo en twyfelde hy echter niet, of de onderzaeten zouden op den hooghen nood en hun eyghen gevaer aenschouwneemen, ende hem van zelfs de hulpelijke hand toe-reyken. Doch alzoohet noch te vroegeh in 't iaer was om in 't veld te trecken, docht het hem geraedzaam, terwijl alles daer toe wierde vervaerdighd, een ruck-veys te doen naer *Engeland* tot sijnre gemaelin, om op haere zaeken en gheschiften te lessen, van daer by-stand te ontleenen, ende te gelijk den knoop van vriendschap tusschen de *Engelsse* en *Nederlanders* vaster aen te huelen. Middeleertwyl had hy de Stadhouderfchap en Veld-beerschap vertrouwt aen sijn neve den Hertogh van *Savoie*, die voorheen zoo onder hem als sijn vader tot dese bedieningh was gebruykt en wichtigh bevonden ende daer en boven met een bizzen haet ontsaeken tegen de *Fransse*, die hem buyten recht sijn erf-tael onthielden. De landfchap (achtende den rechten tijd te zijn om een weder-verzoek te doen, wanneer men yet

van haer verzocht) gaf tot bescheyd, dat, alhoewel rechtvoort de doore tijd en armsede zoo groot waren als men by menschen beughen niet en had geboort, sy echter den Koningh gaerne na haer vermoeghen wilden ontzetten, zoo by ze by haere vryheyd en 't verdragh van *Venloe* wilde hand-baeven; ende eerst en voor al de menigerley gebreken van de *Cancelly-wetten* af-stellen, waer van sy aenwysinghe deden, ende van de zaeken welke sy tot de Vorstelijke kennis meynden te behooren. Ende alzoohet Stadhouder zwaer-hoofdigh was om dese stucken den Koningh voor te draeghen, wt vrees van ondank ofte een rood aensicht te behaelen, noch bevel zeyde te hebben om daer over wyder te handelen: verklaerden de Staeten, hun voorstel in alle deelen recht-maetigh te zijn, ende over een komende met het gezeyde verdragh en weervaeren der landen, noch daer van te moeghen af-wyken, zonder haer eyghen en der onderzaeten recht en vryheyd te verraden. Ende want 'er noch veele byzondere gebreken voor handen waren; bevoelen sy, zoo 'er yemand tegens 't verbond meynde bezwaerd ofte anders onder-druckt te zijn, dat die al sijn bericht en bewijs binnen een gezetten tijd aen de Hoofd-stad van sijn Vierdeel zoude overleveren, om daer na by den Stadhouder en de Staeten op een vollen land-dagh daer in voor-sien te worden. Niet te min † hebben sy korts daer na, door onder-handelingh van *Godert van Boeckholt* Heer tot *Grevenbroek*, den Koningh (na dat hy onder syne hand had geloofd zulx het verbond van *Venloe* noch yemands recht achter-deeligh te zullen wesen) tot stuyt van den krijghshandel tweemaal 100000 *Karelisse* guldens ende den Stadhouder 10000 gelyke guldens toegestaen, ende voort doen in-maenen; om den Koningh, die van de koop-luyden veele penninghen had op-genoomen, van de wightighe schade en 't bijtend woeker te verlichten. Doch heeft men in dese zettinghe dese bescheydenheid gebruykt; dat de arme en onmaghtighe luyden daer van onbelast zijn gebleeven.

32. Daer na heeft het kraekeel, tusschen den Pausen *Philips* te vooren gereezen, aenleydingh gegeeven om de stille-zaet af te breeken, en het mot-aensicht t'eenemael af te legghen. Alzoohet Paus door de vleyeryen van de Hertogin van *Valentinois*, Koningh *Henrick* vast aen sijn zeel kreegh, ende zoo veele wt-werkte, dat de Hertogh van *Guyse* op het volgende iaer met syne *Fransse* hulp-ichaeten naer *Mirandola* af-quam. De Paus had mede eenighe 1000 *Duytflers* en *Italiaenen* in de wapenen. De Hertogh van *Alba* Onder-Koningh van *Napels* braght hier tegens zoo veel volx op de been, als hy immers grijpen en vanghen konde. Tot dat *Guyse* na verscheyde † over-winninghen (wt zaeken hy den Hertogh van *Alba* niet aen stil-itaen kryghen noch tot een kamp-strijd konde dwingen) genoodzaekt wierd weder naer huys te keeren, ende de Paus met den Spaniard te dedinghen. Want na dat *Philips* op de grenzen van *Vrankryk* bereeds een zeghen had bevochten, versterkt met eenighe oude *Engelsse* benden hem door syne egmael de Koningin *Marie* toe-geschickt, begonnen de *Fransman* en Paus heel te verflauwen; te meer, wanneer haer voort daer na in d'ooren klonk het inneemen der *Stad S. Quintin* door de *Spanensse*,

† Ex literis ad Vagening.

‡ Vid. auctor pag. 869. & seqq.

ende

† Erwinus hac ex antiquis schedis.

daer

1557.

ende het verliezen van een geweldighen veldslag; waer in wel 3000. Franse waren gesneveld, ende onder andere *Ian van Borbon* Hertogh van Engyen, *François* † Onder-grave van Tourenne, met veele Grooten; ende de Veld-heer *Anne Montmorency* Stal-meester van Vrankrijk met beyde syne zoonen gevanghen, als mede de Hertoghen van *Longueville* ende *Mompensier*, neffens schier al den adel ende hopmans van de Duytse roeden, ende 4000. mannen te voet. De overighe berghden sich na't bygeleeghen bos ende in de Stad *Fere*. Waer op de Koningh te *Compiègne* syne ruyterye verzaemelde, nieuw volk aennam, ende de Steden rondom, ook *Paris* zelve, met bezettinghe vervulde. Op ende voor desen tijd hadden *Herman van Bronckhorst* Heer van Batenburgh en Steyn, ende *Diderick van Bronckhorst* en Batenburgh, Vry-heer van Anholt, op den Keyser en Stad-houderse *Marie* edlyke reysen gebedden om weder-inruyminghe van hunne goederen op de Velouw geleeghen, ende by haer in pandschap bezeeten, welke sy klaeghden hen door *Karel van Egmond* aenmaetigher van't Vorstendom Gelder wel eer te zijn onthouden. Waer over sy toelaet-brieven van de Stad-houderse, met toe-stemmingh van Koningh *Philips*, verworven hebbende, alsdoen den Momb van Gelderland naer *Mechelen* ginghen verdaghvaerden; alwaer verstaen werd, dat men de Heeren van *Bronckhorst* de voorzeyde goederen zoude weder-geeven, ende laeten gebruyken ter tijd toe sy van hare pand-penningen zouden zijn vernoeghd. Ingelijx gaf *Lamoraal* † Prins van Gaveren en Grave van Egmond te kennen, hoe syne voorzaeten zedert het ier 1471. de Banneryen van *Baer* en *Lathem* vreedzaamlyken hadden bezeeten, ter tijd toe de laetst overleeden Hertogh *Karel* (wt zaeke Grave *Ian van Egmond* sich had begeeven tot des Keyfers ofte tyner voor-vaderen dienst) het Slotte *Baer* met kraght van volk van oorlogh had belegghert en bedorven, ende de goederen van *Baer* langhe iaeren, dan die van *Lathem* voor altoos ingehouden. De Hertogh van *Savoie*, door de Raeden van Staeten sijn bescheyd hebbende besichticht ende raed gepleeght met de Raeden van Gelderland en Recken-kamer van Brabant, heeft den toonder, ten aensien van syne heerlyke diensten, de Heerlykheyd van *Lathem* weder doen ontledighen, mitsdat die t'zaemen met *Baer* voor altoos blyven zoude aen't land van Gelder als haere Overigheyd, ende in de algemeyne landschattinghen haer aendeel mede toe-legghen. Niet langh te vooren was te Frankfort aen de Meyn, door de verkoozene Vorsten ende richters *Otho*, *Henrick* ende *August* Keur-Vorsten, neffens *Willem van Cleve* en andere, in vriendschap gemiddeld het dingh-tael over de landschap van *Catznellebogen*, 't welk langher als 50. iaeren tusschen de Vorsten van Hessen ende Nassouw ongeuyterd had gehanghen; dat *Philips van Hessen* het Graeffschap *Catznellebogen* behoudende, aen *Willem van Nassouw* Prins van Oranje 600000. goud-guldens zoude wi-geeren, ende den zelven het Graeffschap *Diets* voor 150000. goud-guldens weder-leveren.

† Viconte; *quomois vocabulum illud nostrum non plane Gallico respondeat.*

‡ *Ex supplice libello Comitiss Egmontij.*

33. Maer *Guyse* wt Italien met sijn legher in Vrankrijk beland zijnde, stond eerst beteuterd waer heen hy het volk best wilde voeren, te weeten tot een nieuwen tocht, ofte om den vyand de over-heerde plaetsen weder wt de handen te wringhen. Doch gemerkt die nu van volk en alles in overvloed waren voortien, nam hy een stout voor-neemen, van *Calais* hoewel in den winter te vermeerteren: verstaende wt de afgezondene verspieters, dat het met Engelse niet zeer sterk en was bezet. Weshalven hy syne heyr-kraght, om den vyand te blind-doecken, verdeyde, ende dan hier dan daer om-zwierde; tot dat hy eyndlijken het legher van *Nevers* te baet krijgende, in *Boulonnais* is getteeden, gebaer maekende van den zelven te willen stellen tot Stad-houder van *Ardes* en *Boulogne*. Daerna, de baen klaerfende, is op het onvoorstenste voor *Calais* gerackt, legerende sich op den eersten dagh van't nieuwe ier omtrent een mijl van de Stad, waer omtrent de Engelse een land-weer op den dijk hadden, welke door 3000. bus-schietters met den eersten aenloop is over-rompeld. Dese over-winningh baerde bereeds by de Franse een grooten moed, die hier op met hun geschut de Stad sijn genaerderd, om in den morgen-stond daer op te speelen: vermits de meeste hoope van *Guyse* geleegeen was in de haestigheyd; die ook zonder langher te draelen den mond van de haven, den *Rijs-bank* genoemd, ende van eenighe Engelse bewaerd, zonder bloed te plengen over-yld, zoo dat daer door sijn legher noch voor't voet-volk wt de Neder-landen, noch voor de Engelse ter zee veel had te schroomen, ende alle aenkomsten nu geslooten waren. Wijders liet hy zes grootte stucken teghen de stroom-poort planten, ende 300. slanghen om de vesten dael te schieten, daer nevens borstweeringhen gereed macken; niet anders als of hy aen die zijd al sijn geweld had willen te werk stellen. Maer na dat hy een weynigh op die poort had gedondert, ende de vyand voor den Burgh, die van binnen met geene tegen-werken was verzorghd, niet en vreesde; stelde hy tegen alle vermoeden 15. stucken tegen het Slot, schietende met zulken kraght, dat men over de 30. mijlen van daer het gedreun vernam; tot dat ten laetsten de muyr zoo was gescheurd en ingestort, dat de Franse, aen het zwaerd rijghende al wat hen voor-quam, den Burgh met geweld bemaghtighden. De vyanden met spijten schaemte ingenoomen, ende hun groot verlies al te laet behertighende, deden vast alle moegelyke moeyten om het Slot weder te winnen; doch zonder baet ende met neder-laghe van 200. mannen. Op het wterste is de Heer *Dunfort* met *Guyse* in verdragh getteeden, ende *Calais* de sleutel van Vrankrijk, na langhe kraeckelen en werreryen, op zeeker besdecke weder onder sijn ouden Heer gekoemen; na dat de Engelse nu 210. iaeren daer in hadden genestelt. Dese daed van *Guyse* scheen alle geloof en menschelyke kraghten te boven te gaen, voor al op zoo een ongelegen tijd van't ier; die op dit sijn geluck ook niet en heeft gellaepen, maer *Guines* ende andere Sterkten omtrent de zee daer nevens vermeertert.

34. Dan weynighen tijd geleeden is de kans wederom gekeerd. Want hoewel de Franse Overste de *Thermes*, na't in-neemen van *Winox-borghen* en *Duyunkerken*, die Vlaemse zee-strand nu schein

1558.

1558.

scheen in sijn geweld te hebben; ishy nochtans, vermits hy verzuymt hadde sich by den Hertogh van *Guyse* te vervoeghen, omtrent *Grevelinghen* door *Lamorael* Grave van *Egmond* wt het veld geslaeghen, die behalven syne Neder-landers, Duytse ende weynighe Spaeniards, ook by geval te hulp kreegh een groot deel Engelse, welke met tien oorloghs-scheepen aldaer ter goeder uyre lanx den oever om-zweefden. 3000. Franse wierden gegreepen, ende onder de zelve de Maetschalk *de Thermes*, Stad-houder van *Calais*, in sijn hoofd verwond, ende meer andere doorluchtighe mannen. 't Gevecht is gehouden aen den mond van den stroom de *Aa*, schier op de kant van de zee. Allede stucken, veld-teykens ende tros bleeven in den loop. Van de Nederlanders zijn'er niet boven de 40. gevallen, ende onder andere de Heer van *Peloy* met eenighe edelen. Met een is ook *Duykerken* op 't zelve pas den Franssen ontweldighd, ende alle gewapende neder-gehouwen. Ende alzo hebben de Koninghen *Henrick* van Vrankrijk ende *Philips* van Spanien, door dese weder-zijfse neder-lae-ghen vermorwd, met mindere stijf-zinnigheyd in't midden van den Wijn-maend sich tot een vrede-handelinghe in-gelaeten, by *Serkamp* een Klooster in *Cambresy*. Tusschen de gezanten wierd groote zwaerigheyd gemaekt over *Calais*, 't welk de Franse, als met de wapenen gewonnen ende haer oud erf-goed, wilden behouden, ende de Engelse wederom hebben, ofte zonder dat tot geene vrede verstaen. Onder dese hapselinghen is *Marie* van Engeland de bed-genoote van *Philips* gettorven, 't welkin desen eene nieuwe brabbelingh en veranderingh heeft gemaekt. Alzo de Spaeniard, zoo langh sy in't leeven was, de weder-inruymingh van *Calais* geenfins had konnen over-slaen; daer hy nu, na haer onvruchtbaer af-sterven, van dit verzoek lichtelyken scheen te zullen af-staen. Waer over, als *Philips* de Engelse zaek zoo van stonden aen niet wel en konde van de hand schuyven, ende goed vond eene voordere wt-komst te verbeyden, de vergaderingh voor een tijd langh is geslaekt, ende beslooten, de zelve op den eersten maend des volgenden iaers te hervatten. Op desen tijd verhielden sich in de bossen omtrent de gewesten van Gelderland en Over-Yssel veele snoode nachtegaels-vogels en snap-haenen, die hierende daer door 't stroyen van brand-brieven, welke sy aen de boomen ofte aen langhe stocken vast maekten, de land-luyden waerschouwden, dat sy een zeker deel gelds op zoo een plaets ofte onder zoo een boom zouden neder-legghen, ofte dreyghden ze anders met den brand en 't wegh-drijven van hare beesten. Sy ontleenden hunne naemen van die geene die al langh waren verstorven, ineeden het stom gediert op de velden de tonghen wt den hals, ende maekten sich by de menschen zeer vervaerlijk. Om dese knevelaers te onderzoeken, in hechtenis en tot straffe te brenghen, wierd allen Drossaecten en Ampt-luyden scherpe last gegeven.

35. Na het af-sterven van *Marie* (in welkers plaets hare zuster *Elixabeth* Koninginne wierd) heeft ook de doodelyke af-gangh van sijn vader Keyfer *Karel*, den Koningh van Spanien rouw doen draeghen, als mede van syne moeye *Eleanore*, des Keyfers zuster, welke eerst met *Emanuel* van Portugael, ende daer na met *François* den eersten Koningh van Vrankrijk in echt had

gezeeten. Des Keyfers dood, gelijk wel eer syne geboorte, was van een vreemde sterre voor-beduyd, welke op den 9. van den Oogst-maend in den avond omtrent het * hayr van *Berenice* aen den hemel sich openbaerde, wijzende met syne staert naer Spanien ende op het Ieroons Clooster alwaer *Karel* siek lagh, ende met het toe-neemen van des zelve krankheyd sijn slickerlicht vermeerderende, tot dat op eene uyre de sterre wt de lucht ende *Karel* wt het leeven sijn verscheyden, op den zevenden vanden Herfst-maend. Dits het eynd van dien grooten Keyfer, om welken tot den hooghten eeren-top te verheffen, het geluck en de deughd hadden 't zamengespannen. Zoo wijs en vernuftigh was hy in zyne aenslaeghen, volstandigh in tegen-spoed; in voor-spoed zeedigh, ende 't welk aller deughden kroon is) rechtvaerdigh in al sijn doen. Syn leeven was van kinds been af alleen in wigtighe zaeken ende verscheyde tochten geoeffend. Syne Godsaeligheyd en yver tot bevreesinghe van de geloofs-geschillen, bewijst de Kerkelyke vergaedingh van hem te zaemen geroepen, welke hoewel door eer-zucht van de Pausen ofte door 't beletzel van den oorlogh 'telkens verstoord, nochtans altoos van hem is hervat en voort-gedreeven. Behalven dat hy aen *Luther* en *Melanchton* op den Rijx-dagh te *Worms* sijn woord en vry-geleyde onverbreekelijc als een edel-man heeft gehouden; onaengesien hem doen ter tijd eenighe bloed-zieke menschen anders in't oor bliezen; dien hy echter in't begin te veel heeft toe-gegeeven, wanneer hy op haer aenstookten zulke strenghe en * onbermheitighe Plackaeten, over den dwangh van de gemocderen en Gods-dienst, liet wt-schrijven, die zoo veele duyzend Gods even-beelden door beuls handen hebben doen sterven. Maer op 't laetste, wanneer hy om de wereldse woeleryen te ontgaen naer Spanien zoude af-scheepen, heeft hy, die andere placht te verwinnen, sich zelve verwonnen, schickende sich door heylighe overdenkinghen en zuchten tot den dood, ende 'telkens in den mond hebbende de spreuk van een van syne Rit-meesters, die van sijn dienst zoekende ontslaeghen te wesen, ende van hem gevraeghd zijnde na de waerom van zoo een zeltzaam op-zet, tot antwoord gegeeven had, dat men tusschen 't gewoel van dit leeven ende den sterf-dagh eenighen tijd behoorde luygh te houden. Syne wt-vaerd is in den Winter-maend te *Brussel* door Koningh *Philips* ende de Brabanders, ook by de Gelderse en door geheel Nederland, ende eyndelyken op den Rijx-dagh te *Augsburgh* van sijn broeder den Keyfer *Ferdinand*, met eene ongewoone pracht en stemmigheyd gehouden. Een maend laeter is ook *Marie van Hongaryen*, voor desen Stad-houderesse der Neder-landen, eene trouwe gezelle van haer broeder den Keyfer op syne teys naer Spanien, den zelve ook in synen dood gevolghd, eene vrouw van byzondere deftigheyd, ende tegens der wijven aerd van een volstandigh en effen gemoed.

36. Op desen tijd hadden de Lijf-landers een bedroefden staet en smeekende neeringhe. Vermits † *Derps*, 't welk certijds door *Volquyn* Duyts-meester den Ruyffen met geweld was afgenoomen ende alwaer in den iaere 1220. een Bisschops-stoel was op-gericht, sich tegenwoordigh weder onder den Moskovieter had begeeven. De andere Steden in die gewesten, na 't over-

T t gaen

* Circ
coman
Berenice.

* Siet op
het iaer
1550.

† Torpa
tian.

n legher in
: beteuerd
oeren, te
den vyand
handen te
an volk en
nam hy een
wel in den
wt de af-
ngelse niet
en hy syne
nd-doeken,
n-zwierde;
n *Nevers* te
eeden, ge-
illen stellen
gne. Daer
woofienite
op den eer-
een mijl van
n land-weer
bus-schier-
er-rompeld.
eeds by de
rop met hun
in den mor-
ts de meeste
haeftigheyd;
en mond van
l, ende van
ler bloed te
or sijn legher
eder-landen,
ad te schroo-
ooten waren.
n teghen de
slanghen om
evens borst-
anders als of
villen te werk
a op die poort
r den Burgh,
-werken was
hy tegen alle
Slot, schie-
over de 30.
; tot dat ten
en ingestort,
ghende al wat
t geweld be-
jten schaemte
lies al te laet
gelyke moey-
doch zonder
200. mannen.
met *Guyse* in
de sleutel van
en werreryen,
n ouden Heer
u 210. iaeren
aed van *Guyse*
e kraghten te
ongelogen tijd
k niet en heeft
dere Sterkten
stert.
den is de kans
el de Franse
en van *Wimax-*
zee-strand nu
scheen

1558.

1558.

* *Revel-
lijenjet.*

gaen van *Derpt* met vrees aengetroffen, ende op haer eygen vermoeghen mis-trouwende, waren genoodzaekt wtheymisse Vorsten tot hulp aente zoeken. Die van * *Revel* en de adel van dat gesticht, met oorlogh en bittere brieven effen te voeren van den Groot-Vorst gedreyghd zijnde, deden aen *Christiaen* den dierenden, Koningh van Denemarken, eene bezendingh, om met hare Stad en eenighe landschappen onder syne beschermingh te moeghen schuylen. Maer de Koningh sijn hooghen ouderdom, ende, om de ver-gelegenheyd der plaetsen en onzagghelyke maght van den Groot-Vorst, meer zwaerigheeden voor-wendende, nam sijn onschuld, dan beschonk ze niet te min met eenigh geld, voor-raed ende bus-kruyd, 't welk sy boven alle dinghen van nooden hadden. Daer na keerden sy zich tot de Hanze-Steden aen de Belt ende in Duytland, schickende mede hunne volmaghtigers naer etlyke Steden in 't bedrijf van Gelderland, te weeten naer *Nymegen*, *Arnhem* en *Harderwyck*; als mede na 't gebied van *Over-Yssel*, alwaer sy aenden Steden-gezanten, die ze in 't Clooster van *Windesheim* bezochten, vertoonden, dat haer, na 't verlies van *Derpt*, de hooghe nood dwongh om van buyten bystand te bidden, hebbende al noch in versse gedachten, hoe in voor-tijden die van *Kampen* hen eenigh geschut en oorloghs-gereedschap tegens den *Moskovijter* hadden toe-gezonden; 't welk ook in der Steden-boeken tot eeuwighe geheughenis stond aengeteykend. Doch was rechtevoort de staet van de *Over-Ysselsse* dusdaenigh, dat sy quaelijken konden doen 't geen sy anders wel wilden. Waer over de *Lijf-landers* met eene eerelijke verschooningh zijn af-geweesen. Op den eersten maend des aenvolgenden iaers is Koningh *Christiaen*, waer van gesprooken, over-leeden, enae weynighe daghen na hem sijn neve de gevangen Koningh *Christiern*. Gelijk ook mede de moeder vanden *Poolssen* Koningh *Sigismund*, Paus *Paul* de vierde met tien *Cardinaelen*, neffens de *Keur-Vorsten* van *Colen* ende van den *Palts*, de *Hertoghen* van *Ferrare* en *Venetien*, alle binnen den om-loop van een iaer buyten eenighe algemeene sterfte den *Keyser* naer de andere wereld zijn gevolghd; op dat ick nu niet en spreke van den Koningh van *Vrankrijk* *Henrick* den tweeden, die van gelijken op dit iaer door een iammerlijk ongeluck wt de levende is wegh-ghaeld. Een bewijsselijk getuyghenis, dat gemeenlyken de stert-sterren in de *Rijken* en onder de hoofden des werlds eene merkelyke veranderingh ofte ramp voor-beduyden: hoewel een t van de opperste verstanden van ons *Gelderland*, om het tegendeel staende te houden, een heel boek heeft in 't licht gegeeven.

1559.

37. De Stads t Overigheyd van *Deventer*, *Kampen* en *Zwol* gaf in deze daghen aen die van *Zurveen* te verstaen; hoe sy, belanghende den *Anzee-dagh* op den 30. van de *Hoy-maend* bin-*nen Lubeck* wt-geschreeven, niet ondienstigh en vonden met henlyuden ende die van *Nymegen*

† *Erycius Puteanus peculiaris Traçtan.*‡ *Ex variis, quæ in curia Vadensi servantur, literis.*

en *Arnhem* opeen geleghentijd en plaetz, ende met naemen binnen *Apeldoorn*, mond-sprack en onderlinghen raed te houden; of het te weeten de moeyten waerd ware dat eik in 't sijn dien dagh met eene bezendinghe waer nam, dan of men slechts syne meyninghe by schrift aen de *Stad Colen* zoude over-schicken. De hoofdstucken, waer op sy raed slaen en sluyten zouden, waren meest dese: Eerstelyken de nieuwe Koningin *Elizabeth*, als mede de Koningh van *Denemarken*, die op toe-koewende *Laurens* zoude gekroond werden, door eenighe *Steden-gezanten* geluck te bieden, ende met een te bidden om bevestingh van haere vrydommen. 2. Nadmael op 't verganghen iaer binnen *Lubeck* was be-raemd, hoe men sich ter zaeke van den toe- en af-voer in *Engeland* zoude houden, ende daer na op den dagh-vaerd te *Bremen* voor goed aengiefen dat men te *Antwerpen* en in den *Nederlanden* van den *Engelschen* en andere volken de *Engelsse* voordeelen en gemacken koopen en op de *Anzee-steden* verplaetsen zoude, ende wederom de voordeelen op *Engeland* dienende te *Antwerpen* en in die gewesten den *Engelschen* verkoopen, zonder hen nochtans den toe- en af-voer naer en wt de *Anzee-steden* toe te laeten: wat hier in best diende gedaen. Of men ook den *Meester* en *Steden* van *Lijf-land*, die rechtevoort van den *Moskovijter* zoo hard gedruckt en vervolghd wierden, ende waer voor de gezanten van *Mekelenburgh* en andere *Vorsten* zoo hertelijken aenhielden, niet eenigh onderstand en behulp zoude toe-segghen: te meer, vermits de *Steden* en 't gantse *Duytse Rijk* zoo na by 'tgevaer waren gezeeten. Op ernstighe straffen te gebieden, dat een yeder daer toe niet gerechtigd sich van de koopmans bussen, *Henfisse* vennootschap en handel binnen een gezetten tijd zoude onthouden. Dewijl men ook voor heen eenighe bondgenootschap hadde op-gericht, om de welke te gestadighen etlijke *Steden-gezanten* niet gevolmaghtighd zeyden te zijn, dan sich beriepen op de rugghe-spraek van hunne meesters, dat de oudste daer van een volkoemen bescheyd zouden overbrenghen. Zoo d'ene *Stad* met d'andere in on-eenigheyd stond ende de zaek noch niet aen't recht en diende, die gebreeken zouden op den aenstaenden dagh-vaerd werden voor-gedraeghen, ende met recht ofte minne af-gedaen. Te handelen met den Koningh van *Sweden*, met wien de verbondene *Steden* weghen enige vrydommen min ofte meer manghels hadden. Nademael ook op 't verleeden iaer, wanneer de *Moskovijter* *Lijf-land* was in-gevallen, noodwendigh was geacht, dat de *Steden* den toe-voer en handel op de *Russen* ende naer *Wijburgh* in *Sweden* zoude staeken; ende men echter bevond dat niet alleen devreemde volken maer ook etlijke van de *Steden* de vaert hadden gebruykt, ende daer door de andere die stil hadden moeten sitten de neeringh ontfoolen, ende sich weder daer toe stelden, om, onaengiefen de wederzijdsse verwantenis, in de vaert te vol-harden, tot merkelyk ongerief en beswaernis van de *Lijf-landers*: hoe men in dit stuck voorder zoude te werk gaen.

VIER-